Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (9618)) | Воскресенье, октябрь 13, 1974 чыл | 1925 чылда үлезавлеттинген | Өртээ 2 көп.

Кишинёвка шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл ою— тураскаалдыг юбилейни хүннээректээн республиканың ажылчы чоннары демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин Кишинёвка болган байырлыг хуралга чайыннанчак, сорук киришкиниг чугаазын Молдавияның ажыл-ишчилери базада бүгү совет кижилер дег, түректин ханызындан изин-биле деткип үнелээн.

Октябрь 12-де эртенгиниң он шак. Чыылганнар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти диңмиттиг, үр адыш часкан уткаан.

Теп индирде — эштер В. В. Щербинский, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Молдавияның Компартия ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Ф. Ильяшенко, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, эвилелдешкен республикаларның Компартиялар ТК-ларының бирги секретарылары, байырлалга келген делегациялардың өске-даа удуртукчулары, Молдавияның Компартия ТК-зының бюро кежигүннери, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, БКП Пловдив округкомунуң бирги секретары Дража Вылчева — база ында.

Кишинёв гарнизонунуң болгаш Одессаның Кызыл Тук орденниг шериг округунуң кезектериниң парады болган.

Оон соонда шөлге эвилелдешкен республикаларның туктарын туткан чыскаал колонналары келген.

Тиилелге шөлүнге байырлал чыскаалы совет улустарның акы-дуңма чаңгыс эвиниң болгаш бузулбас найыралының, ленинчи партияга, коммунизмниң идеалдарынга шынчызының чайыннанчак көргүзүү болган.

СЭТА-ның тускай корр.

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Молдавияның Компартиязының ТК-зының болгаш Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң байырлыг хуралы

Молдавияның черинде өөрүшкүлүг, чырыткылыг байырлал бооп турар. Советтер чурттуң деп эргелиг акы-дуңма улустарының чаңгыс аай өгбүлезинге республиканың ажылчы чоннары алдарлыг юбилейин — Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл болганын демдеглеп эрттирип турар. Республика чартык чүс чыл иштинде түс-чүс чылдарга деңнежир төөгүлүг улуг орукту эрткен. Хаанныг Россияның шаанда хожуладгай кыдыг-кызыгаары турган черден ол амгы үеним болбаазырангай үлетпүрлүг болгаш бедик хөгжүлделиг өскөө ажыл-агыйлыг чурт кылдыр хуулган.

Бодунун салым-чолунуңээ-ан апарган молдав улустуң социал, экономика, угаан-бодал амыдыралынга кайгамчыктыг чедиишкиннери СЭКП-ниң шылгарацгай национал политиказының, социалистиг Ада-чурттуң бүгү улустарының быжыг найыралының база ботботтарынга дузаламчызының ачы-хавыгаазында чедип алдынган.

Ынчангаш бөгүн Молдавияның ажылчы чоннары чер кырынга тайбыңны хандырарынче угланган чайгылыш чок, эчис-сорулгаже угланган политиканы чорудуп, бистиң хөй националдыг Төрөөн чуртувустуң улам чечектелишкининиң дугайында, ажылчы чоннарның чазагай амыдыралының, аас-кежиниң дугайында могат чок сагыш салып турар партияның ленинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ооң Политбюрозунга өөрүп-четтиришкининиң сөстерин чугаалап турарлар.

«Октомбрие» («Октябрь») ордунуң бажының байырлал шинчи киир шимеп каан. Тускай суургаларда — ССРЭ-ниң күрүне тугу, эвилелдешкен акы-дуңма республикаларның туктары кинскип турган. Октябрь 11-де аңаа Молдавияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң республиканың болгаш Молдавияның Компартиязының тургустунганының 50 чыл болганына тураскааткан каттышкан байырлыг хуралы болган.

Залда — Молдавияның Компартиязының ТК-зының кежигүннери, республиканың Дээди Совединиң депутаттары, партия болгаш совет организацияларның удуртукчулары, үлегүрүң болгаш көдээ ажылагайының мурнакчылары, эртем база культураның ажылдакчылары, Совет Армияның лайынчылары. Ында базз-ла — эвилелдешкен республикалардан, Москвадан болгаш Ленинградтан барган хөй санныг аалчылар.

Байырлыг хуралдың киржикчилери бут кырынга туруп келгеш, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти диңмиттиг, үргүлчүлээшкинниг адыш часкаашкыны-биле уткаанар. Президиумда — эштер В. В. Щербинский, П. М. Машеров, Г. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. Ф. Ильяшенко, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь, эвилелдешкен республикаларның төлөөлериниң баштыңнары, Компартияларның ТК-ларының бирги секретарылары: Грузияның — Э. А. Шеварднадзе, Азербайджанның — Г. А. Алиев, Литванның — П. П. Гришкявичус, Латвияның — А. Э. Восс, Киргизияның—Т. У. Усубалиев, Таджикистанның— Д. Р. Расулов, Арменияның — А. Е. Кочинян, Туркменистанның — М. Н. Гапуров, Эстонияның — И. Г. Кэбин, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев, СЭКП ТК-ның нити кылдызының эргелекчизи К. У. Черненко, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, Моссовет күүсконунуң даргазы В. Ф. Промыслов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. Ф. Толубко, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, Молдавияның КП ТК-ның бюро кежигүннери, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, сураглыг ажылчыннар, хөй-иниттиниң төлөөлекчилери олурганнар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының Политбюро кежигүнүнге кандидат, БКП-ниң Пловдив округкомунуң бирги секретары Дража Вылчева, хөй-хөй социалистиг чурттарның Киевте кол консул черлериниң удуртукчулары база — ында.

Байырлыг хуралды Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл ажыткан.

Байырлалдың бо хүннеринде коммунистер, Молдавияның бүгү ажылчы чоннары өөрүп-четтиришкининиң болгаш ханы ынакшылдың баштайгы сөстерин ажыл-херээнде ленинчи гений, ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннуң эрге-ажыктарынга Ленинчи ёзу-биле шыпчы чорук сиңиккен төрөөн Коммунистиг партиязынга, ооң Төп Комитединге чугаалап турар.

Шылгарацгай ленинчи-марксисчи, чер кырынга тайбың болгаш социал депшилге, коммунизм дээш быжыг туруштуг демиселчи эш Леонид Ильич Брежнев бистиң байырлалывыска киржип турар. Байырлалывыс ынчангаш онза өөрүшкүлүг болгаш ужур-дузалыг. Силериниң Молдавияга келиришериниң республиканың ажылчы чоннары хөлчок күзеп, манап турган, Леонид Ильич Боттарының аас-кежиннде Силериниң үлүг-хуунар бар деп олар үнелеп турар. Молдав черге социал-экономиктиг чаартылгалар кылып болур аргаларны болгаш перспективаларны дайын сөөлүдегги берге үеде илереткеш, бистиң улузувуска айтып берген, бистиң чериске сайзырацгай социализм тургузары дээш демиселге Молдавияның коммунистерин, республиканың бүгү ажылчы чоннарын эгээртинмес энергиялыг, үре-түңнеллиг ажылдаарыңарны чаагай сеткил-биле күзеп, үректиң ханызындан байыр чедирип тур деп, И. И. Бодюл ооң ыңай чугаалаан.

Амыдыралывыстың интернационалчы мөзүү, совет улустарның бузулбас чаңгыс эвиниң чыл оюнуң бедиктеринден онза чайыналдыр кестүн турар-дыр деп, Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары демдеглээн.

Бүгү эвилелдешкен республикаларның, Москва, Ленинград хоорайларының төлөөлекчилеринге, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның делегацияларынга — делегациялар удуртукчуларынга, кежигүннеринге үректиң ханызындан ол изиг байыр чедирген.

Болгарияның Пловдив хоорайындан келген делегацияга ол база байыр чедирген.

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл ою—тураскаалдыг юбилейге холбаштыр байырлыг хуралдың бүгү киржиктилерине, республиканың бүгү ажылчы чоннарынга Молдавияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден И. И. Бодюл үрек тиң ханызындан изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң болгаш Молдав ССР-ниң күрүне гимнери чаңгыланган.

СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну байырлыг хуралдың киржиктилери улуг сорук киришкиниг солгаан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневке сөс берген.

СОВЕТ МОЛДАВИЯНЫҢ БЕЖЕН ЧЫЛЫ

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бөгүн силериниң арацарга, бо кайгамчыктыг байырлалга киржири улуг өөрүшкүдүр. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниңден эве изиг байыр чедиришкинин хүлээп ал көрүңер! Совет Молдавияның бүгү ажылчы чоннарынга үректиң ханызындан байыр!

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чартык чүс чыл юбилейин байырлап, демдеглээнивистен бээр ийи хире чыл эрткен. Советтиг Украинаның, Белоруссияның, Казахстанның, Грузияның, Азербайджанның, Арменияның 50 чыл болган байырлалдары бистиң шинги байырлалывыс болган. Удаазы совет кижилер бистиң Ортаакы Азия республикаларывыс — Узбекистанның, Киргизияның, Таджикистанның, Туркменияның чартык чүс чыл болган юбилейин база демдеглээр. Ынчангаш ол республиканың акы-дуңма улустарынга болгаш оларның Коммунистиг партияларынга ол төөгүлүг болуушкуннарга холбаштыр үректиң ханызындан байыр чедирип турар бис.

Бөгүн бистиң улуг чуртувус силериниң-биле кады Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының 50 чыл болганы байырлап турардыр.

Молдав улуска чиик эвес үлүг-хуу онаашкан. Ооң бүгүле хөй чүс чыл оруу дириг артар дээш, бодунун хостуг болгаш хамаарышпас эргеш, толептиг амыдырал дээш аарберге, дошкун демиселбиле долдуган турган.

Молдавтар бо демиселиниң үезинде Россияның мурнакчы кижилериниң деткимчезин кезээде ап келген. Бо черниң амыдыралы болгаш салым-чолу-биле, ооң онзагай хевирлиг культуразы-биле Пушкиниң, болгаш Толстойкун, Горькийниң болгаш Короленкоңун чогаал ажылдары холбаалыг.

Молдавияга революстуг шимчээшкин Петербургтуң «Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң эвилелиниң калбак салдары-биле быжыккан. Маңаа XIX—XX чүс чылдарның аразында социал-демократтыг болгүмнер болгаш болуктер тывылган. Бо залдан ырак эвеске, Кишиневка, ленинчи «Искраның» чажыт типографиязы ажылдап турган.

Молдав улустуң алдарлыг оолдары — революцияның полководчузу Михаил Фрунзе, алдарлыг командарм Григорий Котовский, Совет Төрөөн чуртуң хосталгазы дээш чаныш-сыныш чок демиселчи Сергей Лазо олар бүгү совет кижилериң чоргааралы болганнар.

Октябрьның Улуг революциязы молдав улустуң салымчолунга үндезин эргилдени болдурган. Молдав улус 1918 чылдың эгезинде бодунуң большевикчи организациязының удуртулгазы-биле Бессарабияның бүгү дезискээринге Советтериниң арге-чагырганын бактаадым турган. Ынчалза-даа ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ол аныяк күрүнезинге улур халдаашкынны кылган делегей империализминиң күштери хаан эрге-чагыргалыг Румынияның тергиндекчи аңгыларының дузазы-биле Прут биле Днестриң аразында бо черни Совет Төрөөн чурттан чөрби ийи чыл дургузунда башкаландырар аргалыг болганнар. Ынчангаш молдав черни болгаш молдав улусту күш-биле башкаландырган бооп турар. Бессарабияның улузунга ол болза, аар-берге үе турган. Сураглыг француз чогаалчы-коммунист Анри Барбюстуң херечи чугаазы бо-дур.

«Бо шаг-шаанда чечектелип турган өбласть ам эң-не ыглаксанчыг чөгепчиг байдалче кирген. Хову-шөлдерниң 80 хуузун шуут октапкан чыдар. Национал чырыдыышкын узуткаттынган, чүге дээрге, албанның солунмарының бижип турарыбиле алырга, национал школалар — «большевизмниң одаглары» бооп турар... Чоннуң үжүнге-ле хайгааралдың бир шивишкини онаажыр»—деп, ол бижээн.

Бессарабияның чажыт коммунистиг организациязының удуртулгазы-биле Совет эрге-чагырганы катап тургузары дээш ажылчы чоннарының демисели чаңгыс-даа хүн соксаваан. 1940 чылда Бессарабияга Совет эрге-чагырганы катап тургускан болгаш ону Молдав АССР-биле катап каттыштырганы төөгүге улуг болуушкын ол болган. Ынчан Молдав Совет Социалистиг Республиканы тургускан болгаш ону бүгү молдав улустуң күзел-соруун илереткенин өзугаар ССРЭ-ниң составынга эвилелдешкен республика кылдыр хүлээп алган.

А кажан дайынның кадыг-дошкун үезе келирге, молдавтар, бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң өске улустары-биле кады фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим демисежип, партизан отрядтарынга болгаш патриотчу чажыт организацияларга коргуш чок хөделип турганнар.

Сан-түн чок каража-когаралды улуска таварыштырган үш чылдың эжелелиниң соонда бо республиканың девискээрин фашистерден долузу-биле хостап, арыглаан. Дайзының шериглериниң Ясы-Кишинев девискээринге мөөцвелишкинин бүзээлеп, чылча шаварының талазы-биле кайгамчыктыг операция Совет Армияның алдарлыг тиилелгелериниң чыл демдеглелинге мөңгези-биле кирген.

ССРЭ-ниң улустарының эң-найыралдыг өг-бүлезинге кезээмөңгези-биле каттыжып кирген молдав улустуң быжыг тайбынын ачызында чаз, социалистиг амыдыралды тургузуп кирештер аргазын Ада-чурттуң Улуг дайынында совет улустуң тиилелгези берген. Ол шыкаш даштыкыга, силериниң-биле кожа-хелбээ Балкан чартык ортулукка-даа ажыл-херек чаа ёзу-биле эгелээн: Болгарияның, Румынияның, Югославияның улустары мөлчүкүү тургузуңу узуткаашы, социализм тургузарының оруунче кирипкеннер.

Эштер! Бистиң бо байырлыг хуралывыста молдав черге Совет эрге-чагырга дээш демиселге боду киржип турганнардан дыка хөй кижилер, ону фашистиг эжелекчилерден камгалаа, хостап турганнар, республикага социализм тургузуушкунунуң хоочуннары олурааып турар-дыр. Оларга изиг байыр чедирип, быжыг кадыгшылдыг, хөй-хөй чылдарда чурттаганы болгаш үредүңнелдит ажылдаарын күзеп каарын чөпшээреп көрүңер!

Чаа Молдавияны тургузарынга бодунуң салыышкынын киргген, маңаа заводтарны болгаш хоорайларны тургускан, садтарны өстүрүп, уруттарны өөреткен, өске-даа кандыг-бир ажыктыг ажыл-херекти долу күш-биле кылган кижи бүрүзү-ле бөгүн улуг сеткил ханыышкын-биле: «бистер халас эвес ажылдаан-дыр бис»—деп чугаалап, боттарының чечектелген социалистиг республиказынга долузу-биле чоргаарланып болурлар. Ооң чедиишкиннериниң, планларының болгаш сорулгаларының дугайын эш И. И. Бодюл бөгүн бодунун илетгелинге чугаалаан.

Революция мурнунун Молдавияга үлетпүр деп чүл дээрзин херек кырында шуут билбес турган Амгы үеде республикада машина тудуушкунунуң, химияның болгаш энергетиканың амгы болбаазырангай бүдүрүлгелери ажылдап турар, тудугнун улуг баазазын тургускан, чиик болгаш аъш-чем үлетпүү дыка хөгжээн.

Ынчалза-даа республиканың ажылдаар бүгү чоннуң чартык кезин чеде берген ажылчын аңгызының үлетпүр-биле чергелештир өскени эң чугула чүүл ол бооп турар. Дүүгү

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧААРТТЫНГАН ЧЕРДЕ БАЙЫРЛАЛ

Кызылга болган ажылчы чоннарның митинг-чыскаалы

В. И. Ленин аттыг шөл, Ооң ортузунда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининиң тураскаалы бедик чаагай болгаш эргим үнелиг хостүп тур. Шөлдү долгандыр транспарантылар, лозүңнар, плакаттар, туктар аскылазын, байырлал шинчи киир каастаттынган. Хөгжүмүнүң таазланчыг аялгазы чаңгыланган... Ол бүгү байырлалга киржип келген кижилерни улам-на сорук киргген.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның каттышканыңдан бээр 30 чыл ооңга тураскааткан митинг-чыскаалга киржир дээн ажылчы чон эртенгиниң 9 шак ажыы турда шөлге чыглып эгелээн. Оларның арыннарында өөрүшкүлүг хүлүмзүруг долган.

Хүндүлүг таныылдар В. И. Ленининиң тураскаалының чанында турупкан.

СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, байырлалга киржири-биле келген Москваның, автономнуг республикаларының, областарның, шериг округтарының төлөөлери болгаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур, Баян-Ульгий, Кобдо, Завхан аймактарындан келген аалчылар эртенгиниң 9 шак 55 минута турда индирже үнүп келгеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан кайгамчыктыг байырлал — Совет Тываның 30 чыл ою-биле холбаштыр чыылганнарга байыр чедиргеш, Кызылдың ажылчы чоннарының митинг-чыскаалы ажыттынганын чарлаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш **Н. Ф. Васильевке** сөс берген.

— СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниңден, ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң база Россия Федерациязының чазааның өмүнээзинден силерге болгаш силериниң түүрүүлерде ийи орденниг Совет Тываның ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга республиканың алдарлыг 30 чыл ою-биле үректиң ханызындан байыр чедиреринчөпшээреп көрүңер—деп, ол чугаалаан.

Бо байырлал-биле холбаштыр Тываның ажылчы чоннарынга мөңгө бодумнуң байырымны чедирип көрүңер деп СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң дилээн күүседири меңээ ооза өөрүнчүг-дүр. Леонид Ильич силерге коммунистиг тургузуушкунга чаачаа чедиишкиннерни, кан кадыкшылды, улуг аас-кежиктиг болурун күзээн күзээшкинни дамчыдарын дилээн — деп, эш Васильев уламчылаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында Тывага национал-хосталгалыг революция 1921 чылда тиилээн. Тывалар дарааладан мөңгези-биле хосталган. Тыва социалистиг орухтан хөгжүп эгелээнин оратор демдеглээн.

Совет Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республика 1944 чылдың октябрь 11-де эки тура-биле каттышкан. Ооң соонда республиканың ажылчы чоннары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, акы-дуңма улуг орус улустуң болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының дузаламчызы-биле ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. Үжен чыл дургузунда Тыва чечектелип турар республика болу берген. Тыва АССР-ниң чедиишкиннери болзз, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының, бистиң Төрөөн чуртувустуң хөй националдыг улустарының бузулбас найыралының тиилелгезиниң херечизи болур.

Областың партия организациязының удуртулгазы-биле Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизинин шинтпирлерин амыдыралга боттандырар херекке төлептиг үлүүн киирер дээрзинге бүзүрелин эш Н. Ф. Васильев илереткен.

— Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары бо хүннерде Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чыл оюнуң улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалын демдеглеп эрттирип турар—деп, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **Г. Ч. Ширшин бодунуң чугаазын** эгелээн.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Байыр чедиргеш чагазын Совет Тываның ажылчын аңгызы, колхозчу-тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы бүгү ажылчы чоннары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң, РСФСР-ниң чазааның үректиң ханызындан байыр чедиргенинге, Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага боттанган социалистиг чаартылгаларга бедик үнелелди бергенинге, коммунистиг тургузуушкунга моон соңгаар улам чедиишкиниерлиг болурун күзээнинге үректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илереттивис деп эш Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Н. Ф. Васильевтиң бистиң байырлалывыска киржип турарынга республиканың ажылчы чоннарының адрезинге сөглээн чылыг сөстери дээш өөрүп четтиргенивисти илереттивис. Ол ышкаш байырлалга киржип келген Моол Арат Республиканың, ВЛКСМ ТК-ның, Красноярск крайның, РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш шериг округтарының төлөөлерининң удуртукчуларына болгаш кежигүннеринге өөрүп четтиргенивис. Оларга эш Ширшин изиг байыр чедирген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улуска хосталганы болгаш аас-кежикти берип, акы-дуңма совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге каттыжар орукту ажыткан деп, орэтор демдеглээн.

Оон ыңай эш Ширшин Совет Тываның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедиишкиннерни чугаалаан.

Республиканың коммунистериниң, бүгү ажылчы чонунуң мурнундан Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары төрөөн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттышпышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шинтпирлерин база беш чылдың планнарын күүседиринге бүгү күүжүн үндүрүп, ооң-биле коммунизм тургузуушкунунуң хөрээнге төлептиг үлүүн киирерин СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка бүзүрелин тур— деп эш Г. Ч. Ширшин түүнелинде айыткан.

МАРП-ниң Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары эш Бизья сөс алгаш, Моол Арат Республиканың ажылчы чоннарының болгаш байырлалда киржип келген төлөөлериниң мурнундан Тываның ажыл-ишчилерниге байыр чедиргеш, коммунизм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Байырлыг митинг дооозулган. Совет Эвилелиниң гимни чаңгыланып үнген.

Ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн. Кызылдың төп шөлүбиле муң-муң ажыл-ишчилер, студентилер, сургуулдар, школачылар ыры-шоорлуг, омак-хөглүг эрткен. Олар холдарында В. И. Ленининиң, СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин, Эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектерин, туктарын, күш-ажылчы чедиишкиннерни көргүскен транспарантыларны, диаграммаларны, лозүңнарны тутчулаан.

Кызылга болган ажылчы чоннуң митинг-чыскаалы совет улустуң бузулбас чаңгыс эвин, революцияның идеяларынга болгаш В. И. Ленининиң чагыгларынга оларның шынчызын көргүскен.

Х. ТААН-ООЛ,
«Шынның» корр.

ЧУРУКТА: байырлал чыскаалында колонналарның эртип турары.

Байыр чедиришкиннери

СЭКП-ниң Тыва область комитединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниңге ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединден, Киргизияның Компартиязының ТК-зындан, Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниңден, Украинаның Компартиязының Ровно обкомундан болгаш облкүүскомундан, СЭКП Кемерово обкомундан, РСФСР-ниң Автомобиль орук-тарының министерствозундан, СЭКП-ниң Минусинск хооркомундан болгаш хооркүүскомдан, ССРЭ-ниң Центросоюз баштаар чериндеп, Роспотребсоюзтуң баштаар чериндеп Совет Тываның 30 чыл ою-ңа холбаштыр байыр чедирген телеграммалар келген.

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Эгези 1-ги арында).

хунуун тараажылары болгаш виноградчылары ам тракторлары, нарын херекселдерим, электроонуг дерилгелери кылып үндүрүп турар апарган.

Молдав ажылчын аңгыны эн дээре дээн төлээлекчилери чүгле профессионалдыг бедик мергежили-биле эвес, харын-даа хамааты хүлээлгезин ыяк медерел билири-биле, бистин улусчу экономикавысты хөгжүдериниң дугайында хууда саңыш салышкыны-биле онзаланып турар.

Кишиневтүң трактор кылыр заводунда бодунуң хууда беш чылын үш чартык чылда күүседнкеш; 1976 чылдың үлүүнде ажылдап турар слесарь-инструментальщик Степан Богослович Мындрянуның, тудугчулар бригадири Дмитрий Владимирович Крецуланың, Бендеровонуң торгу комбинатының тазывчызы Валентина Александровна Фирсованың, токарь Валентин Дмитриевич Новицаның аттары чүгле бо республикада эвес, харын-даа бүгү чуртта калбаа-биле билдиңгир апарган. Оларга база Молдавияның бүдүрүлгелериниң бүгү-ле мурнакчыларына бистер бөгүн өөрүн четтириишкиниң сөстерин чугаалап, келир үеде-даа чедиишкиннерни күзеп турар бис.

Республиканың көдээ ажылагыйының улуг чаартылгалары база бистерни цунтувусту өөрүп турар. Байлакшылдыг черлиг болгаш магалыг агаарлыг Молдавия чогум чүүү кылып шыдаарын чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде көргүскен. Ол ажыл-агыйның социалистиг хевириниң: колхозтарның болгаш совхозтарның ачызында; молдав черге келген күүлүг техниканың ачызында; черниң эзлери апарган, шалыпчы ёзу-биле, соруктуг ажылдап, чаа ёзу-биле ажылдап турар кижилерниң ачызында чедип алдынган-дыр.

Молдав ССР чурттуң көдээ ажыл-агыйында көскү черни эзлеп турар. Девискээриниң болгаш чопуунуң аайы-биле мындыг кончуг улуг эвес Молдав ССР чуртка ажаан алыр виноград дүжүдүүнүң барык үштүң бир кезийи, эвилелге ниитизи-биле бүдүрер кылбыш таакпының үштүң бирдеи ажыг кезиин, хөй санныг ногаа, чимисти, чигир сөөклазын, тарымал-тоорукту, тарааны, мал ажылының продуктуларын берип турар.

Молдав тараачыннар черниң ажык-дузалызын кезээде билир, аңаа ынак, ажыл-ишке онза кежээ чораан. Бөгүнгү Молдавияның көдээ ажыл-ишчилери ол хамык шынарларны дөзеп салгаан. Ажылдары кижиниң бодуунга ажыктыг деп билир мөзү, профессионал болгаш ниити культура, көдээ ажылагыйы эртемин болгаш техниканы ажылгаан билир, черден болдунар шаа-биле чаагай дүжүттү ап билир мергежил ол шынарларга ам немешкен. Республиканың чаагай дүжүттүг деп мактадып турарының чажыттары шак ында болгай.

Молдавияның көдээ ажылагыйы мастерлериниң ажылнары бүгү улуска үнелеткен болгаш дээди шаннаалдар-биле демдеглеткен. Оларның арызында бир гектарга онааштыр тараа культураларының 50-60 центнер дүжүдүн өстүрүп турар комплекстиг бригадаларның механизаторлары Семён Нефодьевич Лунгу, Григорий Семёнович Тухарь, Нина Андреевна Москалу; бир гектардан 150 болгаш оон-даа хөй центнер дүжүт ап турар виноградчылар — Евгения Мефодиевна Курышина, Пантелей Андреевич Гурюк, Мария Алексеевна Гимпу; бир гектардан 300-400 центнер чимис ап турар Владимир Григорьевич Абакумов, бир гектардан 500, оон-даа хөй центнер ногаа ап турар Афанасий Иванович Никоара, машина-биле инек саарының мастерлери — Валентина Григорьевна Петрашку, Григорий Петрович Паламарь, Фёдор Емельянович Попа болгаш оон-даа өскелер бар.

Эргим эштер!

Боттарының уран үүлге мергежилдин, ажыл-ишке ынаа-биле хүнүледелирин чүгле Молдавияга эвес, харын бүгү чуртка чедип алганнарның шуптузун адап шыдаавым хараалаачыг-дыр.

Бөгүн молдав көдээниң чедиишкиннери чугаалап тура, республиканың барыын талакы эрик кавызы районнарының колхоз, совхозтарының баштайты турганзыт-дыр бис. Ынчан күжениишкиниг ажылдаар, берге үе турган. Амгы чедиишкиннерниң үндезиннери чогум-на ынчан тургустунган, ынчангаш ол үениң дугайында энерелдиг сөстерни чугаалаар херек.

Чаа үлешүрүү тургузары, көдээ ажыл-агыйны чаартырыдаа — экономиканы хөгжүдер дээн ынчын кылып турган болгаш ам кылып турар хамык ажылдар бисте эн чугула сорулгага — улустуң чаагай чоруун өстүрериңе чагыткан. Молдав улустуң амыдыралының кайы хире өскерилгениниң чаңгыс-даа бол, онза чайыннанчак демдээн чугаалаайн. Молдавияның хоорай, суурларының чаа аян-шиничизин ынча дээрим ол-дур.

Дүүн, бөгүн Кишинёвтүн кудумчуларынга чордум. Биеэде мээң ажылдап турган черим эвес — мырыкай өске хоорай кылдыр сагындырар чорду дээрзин чугаалаар ужурлуг-дур мен, эштер. Бүзүндулар чайлаттынмаан, үүлге баштайгы хөй каът бажыңнары тудуп, Буюкан одуруунга келир үениң парк ыяштарын тарып олуртуп, оон чоогазыңга амгы комсомолчу хөл турар черни хүүректер-биле казын турган бежен чылдарның аяншиничизи сагышка кирип чоргулады. Ол парк өскен, ол хөлдүкөөрге өөрүнүү болгаш долгандыр чер болганда амгы үениң чаа-чаа бажыңнары тургулаар апарган-дыр. Дайын сөөлүндеги үеден бөөр хоорайның чуртталга фондузу 22 катап улгаткан. Кишинёв — барык чартык миллион чурттакчылыг хоорай апарган!

Республиканың найысылында, хамаанчок, оон өске хоорайларында-даа ажыл-херектің байдалы ындыг. Ам молдав көдээ база таныттынмас. Ында колхоз, совхозтарның школалар биле эмнелге черлерлиг, клубтар биле спорт шолдерлиг чаагайжылыр туттунган, чараш суурлар тургустунган.

Чаартынган ук хоорай, суурлар долу амыдыралдыг—социалистиг культураның үнелиг бүгү эртинелери-биле байытынган амыдыралдыг апарган, эн чугула чүве ол деп болур.

Он кижи бүрүзүнүң үүлге чаңгызы ат салып билир чораан черде ам эртем ажылдакчыларының, инженерлериниң, агровомнарның, башкыларның, эмчилериниң, литератураның, уран үүл ажылдакчыларының 300 муң кижилиг хүрээлеки бар. Ам молдав улустың национал культуразы социализмге үндезилеттингеш, чуртувустуң ажы-дуңма бүгү улустарының угаан-бодал чогаадылгазы-биле сырый дем каттыштырып хөгжүп турар. Оон ынчалдыр шапкын болгаш бүгү талалыг чечектелип чораан үези молдав улустуң төөгүзүнге кажан-даа турбаан деп чугаалап болур.

Емилиан Буков, Иван Чебан, Петря Дариенко, Тамара Чебан, Мария Биешу, Леонид Григорашенко, Василий Загорский, академик Я. Гросул болгаш биология эртемнериниң доктору А. Жученко оларның болгаш Молдавияның өске-даа хөй-хөй чогаалчыларының, артистериниң, чурукчуларының, композиторларының, эртем ажылдакчыларының чогаадылгалары совет улустуң ниити культура эртинезиниң чарылбас кезии болу берген.

Социалистиг күүрүне амыдыралының тургустунганын, экономиканың көдүрүүлүкүүн ийикпе культураның чечектелиишкинин-даа чугаалаар болза, Совет Молдавияның эрткен оруу коммунистиниң ажыл-чорудулгазы-биле тудуш холбаалыг. Улузунуң чырык, чаагай келир үези дээш, молдав черге социализмниң тиилелгези дээш олар күжүн харамнанмайн, амы-тыным хайыралавайн демисежин келген.

Дайын сөөлүндеги баштайгы чылдарда партиявыстың Төп Комитединиң Молдав республикаже чоруткан коммунистиниң улуг отрядының могаг чок ажыл-чорудулгазын бо байырлал хүнүнде чылыг сөстер-биле сактып чугаалаксаар-дыр мен. Социалистиг Молдавияның тургузуушкунунга оларның кинрген үлүг-хуузу уттуидурбас.

Бөгүн Молдавияның Компартиязы — бистің ленинчи партиявыстың шылгаттынган отрядларының бирээзи — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседири дээш чедиишкиниг демисежин, улус ажыл-агыйын сайзырадыр, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзу-биле кижизидер улуг ажылды чорудуп турар.

Юбилейин таваръштыр республиканың коммунистериңе чүректин ханызындан байыр чедирбишаан, бүгү ажыл-херектериңе болгаш эгелээшкиннериңе оларның бүрүн чедиишкиниг болурун күзеп тур мен!

Эргим эштер!

Молдавияның ажылчы чоннары боттарының партия организациязының удуртулгазы-биле республиказын улам байыдып, шиник-чараш кылдыр сайзырадыр, улузувустуң ниити хөрээ—коммунизм тургузуушкунунга төлептиг үлүгдүүзүн кирер дээрзинге чигзинмейн турар бис.

Ол херек — ниитинің хөрээ, чогум-на ынчангаш оон чедиишкиниг болурунга чигзинмейн турар бис. Бистің күжүвүстүн үнүп турар кол дөзү — совет улустарының ажыдумалышкы кады ажылдажылгазында, бот-боттарынга дузалажылгазында, чаңгыс эптиинде болгай.

Ону Молдавияның чижээ база чайынналдыр көргүзүп турар. Шынап-ла, республиканарга социализм тургузарының хөрээнге төөгүнүң берген үези хөөрби беш чылдан шоолуг ашпас-ла болгай, эштер. Ынчаныже Молдавия оон өске совет республикалар-биле дөңнежирин чедип апкан, олар-биле чергелешкен туруштуг апарган. Молдав улус чуртувустуң акы-дуңма бүгү улустарының деткимчезинге, ССРЭ-ге тургустунган үлетпүр болгаш эртем-техника күүзүнге даянып, республиканарга социалистиг тургузуушкунуң мөөнеттиигеи дуржулгазын бүрүн хемчээлдиг ажыглап шыдаар турган, нургулайында ынчангаш ол чедиишкинни чедип ап болур аргалыг болган.

Совет республикалар социализмни акы-дуңмалышкы сырый чаңгыс эптиг, ниити күжениишкиннери-биле туруп тургускан. Моон ыңай-даа — коммунизмче база ынчалдыр бурунгаарлаар бис.

Эргим эштер!

Бистің бөгүнгү амыдыралывыстың мөзү-шынарын, манын тодаргайлап турар, ажылчыннарның, колхозчуларының, интеллигенцияның күжениишкиннериниң, партияның организакчы ажыл-чорудулгазының чагыткан эн чугула негелдези — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, оон социал-экономиктиг болгаш даштыкы политиктиг программалары күүседири дээш демисел ол.

Чуртувустуң улус ажылагыйы партияның ук съездизиниң тодаргайлап айыткан угланышкынына дүүштүр чайгылыш чок хөгжүп турар деп, сеткил ханышкын-биле чугаалап болур.

Совет кижилериң шудургу ажыл-ижи үре-түүнелдерин берип турар. Бистің улузувус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ол дөрт чылдың дургузунда ажыл-агый тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган,

Баш удур кылган саналашкыннар-биле алырга, чурттуң национал орулгазы дөрт чылдар дургузунда дөрттүн биринден хөй кылдыр, а үлетпүр продукциязының хемчээли — үштүн биринден хөй кылдыр өскен. Ол чылдарның дургузунда, ылаңгыя 1972 чылда, дыка хөй таварылгаларда агаар-бойдустун таарымча чок байдалдарынга таваржып турган-даа болзувуеса, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери боттуу-биле өскен. Чурттуң улус ажылагыйын улам ыңай хөгжүдериңе ол чылдарда улуг капитал салыышкыннарын үндүрген, экономиканың ниити өзүлдезиниңе үндезилээш, совет улустуң чаагай чоруу чайгылыш чок бедип турар. ТСЭ-ниң саналашкыннары-биле алырга, 1970 чыл-биле деңнээрге, 1974 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыны 15 хуу улгаткан, а ниитиниң ажыл-агыйына колхозчуларын күш-ажыл төлевири 22 хуу улгаткан. Совет кижилериниң аъш-чеми элбек апарган, чуртталга чери-биле, үлетпүр бараваннары-биле болгаш ачыдуза чедиришкилери-биле хандырылга илергей экижээн.

Оон-биле чергелештир мындыг үүл кижи бүрүзүниге тодаргай болур ужурлуг: партияның XXIV съездизиниң төлевилээни үүлдерни чедип алыр төлээде, бис шуптувус ам-даа идепкейлиг, ам-даа быжыг туруштуг ажылдаар ужурлуг бис. Ол үүл бо чылдың артып калган айларына, база ол ышкаш беш чылдың сөөлгү чылына базз хамааржыр.

Бо чылдарның дургузунда бистің партиявыстың—Политбюродан эгелээш, райкомнарга болгаш эге организацияларга чедир, а ол ышкаш совет, профвилел болгаш комсомол организацияларының чорудун келген улуг организакчы ажылының түүнелинде, ажылчы чоннарның эгелекчи чоруу болгаш бүдүрүлгечи идепкейи дыка өскен. Беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир база ажыр күүседир дээш шимчээшкин чуртта калбарын үнген. Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга — тоску беш чылдың шалыпчыларынга бөгүн чүректің ханызындан четтирдим дей чугаалаары болгаш ажылчы чоннарның база коллективтериниң чарыжы келир 1975 чылда улам-ла калбарар дээрзинге бүзүрелди илередири күзеннг-дир!

Ынчалзажок 1975 чыл үүле бо беш чылдың доостур чылы болур эвес. Ол чыл оон-биле кады чурттуң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң перспективаларын тодаргайлаар ужурлуг бистің партиявыстың XXV съездизиниң бүдүүзү болур. Ынчангаш ам бистер үүле бөгүн үүнү чедип алганывыстың дугайын эвес, харын-даа келир үеде үүнү кылырывыстың, бурунгаар чедиишкиниг чоруур төлээде, кандыг орукбиле чоруур ужурлуувустун дугайын база бодап турарывыс билдингир.

Бистің беш чыл планнарывыс бүрүзү-ле—ол дээрге Төрээн чурттуң төөгүзүнде чугула үе-чада-дыр. Оларның кайызы-даа боду магалыг үүлдерлиг, бодунуң үезинің катаптаттынмас хевирлерин бодунда сиңирген, кайызы-даа чоннуң угаан-сагыжынга мөңгеде артып калыр. Оон-биле чергелештир, олар бот-бодундан аңгылаттынмас. Ол болза социализмниң болгаш коммунизмниң хөрээ дээш кылган маадырлыг күш-ажылдың дугайын тоожуп турар чаңгыс

улуг номнуң магалыг эгелеридир.

Ол номнуң чаа эгези кандыг болурул? Онгу беш чыл кандыг болур ужурлугул? Ол болза, хамыктың мурнунда, шынарның - беш чылы болур, чоннуң чаагай чоруунун улам ыңайгы өзүлдези дээш үреттүнелдиг ажылдың беш чылы болур деп, бистің экономиктиг политикавыстың ниити угланыышкыннарын барымдаалааш, чугаалап болур.

Черле ынчаш бистің хөгжүлдевистің амгы үе-чадазының хол онзагай үүлү болза, экономиктиг өзүлдениң сан факторлары-биле чергелештир, шынарның факторларының бирги чергеже улам-на көдүрүп турары болур-дур, эштер.

Тоску беш чылдар планнарының дургузунда совет улус кедергеп улуг байлактарны тургускан. Бисте ам мурнакчы техника-биле дериттинген амгы үениң заводтары болгаш фабрикалары, эн улуг электри станциялары, сайзырааңгай транспорт, быжыг колхозтар болгаш совхозтар бар. Мергежилдиг ажылчыннарның, специалистериниң, эртемденнериниң магалыг кадрлары бисте бар. Бистің чуртувустуң бойдус курлавырлары келир үеже дилим көөрүүнүң аргазын биске берип турар.

Допчулап чугаалаарга, бистің чуртувус — ол дээрге эгээртинмес байлактарныңдаа, төөгүн читпес болдунар аргаларның-даа чурту-дур. Херектің ужуру болза, ол байлактарны болгаш болдунар аргаларны шын, ажылагыйжы өзүр-биле ажыглаарында болур. Чогум-на ынчангаш чаа беш чылда бистер экономиканың ажыктыын бедиерінче шугумну улам-на хажык чок болгаш шиитпиргиг чорудар ужурлуг бис.

Үлетпүриү - ап көрээлиңер. Үлетпүр биске колдуунда-ла чаа будүрүлгелерни тудуп тургузарының күсели-биле хөгжүп келген. Ол чорук күчүлүг экономиктиг үндезин-суурну тургузарының, бистің чуртувусту бирги чергениң индустриалдыг күрүнези болдурарының аргазын биске берген. Эргежок чугула апарган черлерге чаа будүрүлгелерни моон соңгаар-даа тудуп тургузар апаар бис. Ынчалзажок кол чүве үдел дээрге, ажылдап турар будүрүлге бүрүзүнүң күчүзүн өзүлүг-ла үреттүнелдин-биле, бүрүнү-биле ажыглап өөренири, сан-биле-даа, мергежил-биле-даа алыр кылдыр өөренири болур.

Ол талазы-биле бо беш чылда безин улуг ажылды чорудуп турарын билир болгай силер. Ынчалзажок ам-даа ыракта хөй үүл чедир кылдынмаан. Тудугда-даа, аар индустрияның ажылында-даа, улустун хереглел бараваннарын будүрериниде-даа эвээш эвес шыңгыы четпестер бисте ам-даа бар. Индустрияның дыка хөй адырларында фонд эгидилгези ам-даа куду, а министерстволар болгаш ведомстволар чаа будүрүлгелер тударынга акша негээрин үрүлчүлевишаан турар. Капитал салыышкыннарын хөй-хөй янзы-бүрү объектилерге чашканнап турары ховар эвес, оон түүнелинде доозулбаан тудугның хемчээли өзүп турар болгаш чаа будүрүлге күчүлүгин озалдаашкын-биле ажыглалче кирип турар. Будүрүлгениң технологиязында болгаш организастап турарында четпестериң түүнелинде бис чуртка кончуг херек хөй металлды болгаш үнелиг өске-даа материалдары ам-даа чидирип турар бис. Холдуң күш-ажылын, ара болгаш улуг күш негеттинер ажылдарны механизастаарының айтырыын оожум шиитпирлеп турар. Үлетпүр продукциязының дыка хөй хевирлериниң техниктиг деңнели болгаш шынары ам-даа амгы үениң негелдезинден хожудап турары ховар эвес.

Ол бүгү үүлдер болза, үүле экономиктиг эвес, харын-даа ниити чонга ужур-дузалыг улуг политиктиг айтырыглар-дыр, эштер. Ажыктыг чорукту бедидери — бистің кол курлавырывыс ол-дур.

Бо бүгү айтырыгларны партия бодунуң XXIV съездизинге бүрүн тодаргайы-биле тургускан турган. Оларның дугайын бис чылангыя ТК-ның декабрь Пленумнарынга (1972 болгаш 1973 чылдар) онза тодаргай болгаш чидин-биле чугаалашкан бис. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы удуртуруунуң методтарын экижидериниң база кадрларның сагылга-чурумун болгаш харысалгазын бедидериниң дугайында партияның айтыышкыннарындан хамаарышкан кижилер боттарының ажылынга практиктиг түүнелдерни кылзын дээш, ол үүлдериниң дугайын бөгүн-даа чугаалаар ужурга таваржыр-дыр. Бистің ажыл-агый, күрүне болгаш партия аппарадывыстың бүгү-ле звеноларының организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылының деңнелин улам ыңай бедидери эргежок чугула.

Эштер! Шынарның болгаш үре-түүнелдиг болур чоруктун айтырыглары бистің көдээ ажыл-агыйывыска-даа эң-не дорт хамаарылгалыг болуп турар. Ам бүдүрүлгени көөдедирин бис тарылга шөлдерин калбартырының күсели-биле эвес, харын дүжүткүр чорукту бедидериниң күсели-биле, черниң үнүш-дүжүткүр шынарын экижидериниң аргазы-биле, черниң база мал ажылының ниити культуразын бедидериниң күсели-биле чедип ап турар-ла болгай бис.

Ол чорук бүдүрүлгениң организастаарының чаа хевирлерин ажыглаарын-даа, көдээ ажылагыйны удуртурунуң системазын шыңгыызы-биле болбаазыраңгайжыдарын-даа негеп турар болбайн аан. Ол айтырыгларга ам партияның Төп Комитеди болгаш оон Политбюрозу улуг, кошкаш дивес, кичээнгейни салып турар.

Маңаа холбаштыр, көдээ ажыл-агый будүрүлгезин концентрастаар болгаш специализастаар талазы-биле Молдавияның дуржулгазының дугайын чугаалавайн барын шыдавас-тыр мен. Дорту-биле чугаалаайн: республиканың партия организациязы чаартыкчы чорукту илеретпишаан, ол ажылды эки калбартыышкынбиле болгаш быжыг туруштуу-биле чорудуп турар-дыр.

Шынап-ла, ам силерде колхоз-кооператив секторунда ниити продукциязың дөрттүн бир кезээ специализастаттынган ажыл-агый аразының комплекстиниге болгаш каттыжыышкыннарыңга онааажыл турар-дыр. 169 совхоз-заводтар, девискээр аайының 23 аграр-үлетпүр каттыжыышкыннары ажылдап турар болгаш оларның ажылдан турары багай эвес-тир. Бо чаа байдалга колхозтар чөвүлелдериниң болгаш көдээ ажыл-агыйда күрүне каттыжыышкыннарының эргелел органнарының ролю өзүп турар. Олар колхозтарның, колхозтар аразының каттыжыышкыннарының база совхоз-заводтарның будүрүлгечи ажыл-чорудулгазын чедиишкиниг удуртуп турар.

Ажыл-агыйлар аразында кооперацияның болгаш черүлетпүр интеграциязының үндезининге будүрүлгени специализастаары болгаш концентрастаары көдээге индустриалдыг методтарны калбаа-биле шиңгээдириниң, көдээ ажылагый будүрүлгезинің ажыктын бедидери дээш, капитал салыышкыннарының рубль будүрүзүн чеп ажыглаары дээш, техникага камныг болуру дээш туруштуг демисел калбарар болза, бистің чедиишкиннеривис улам улуг болур.

Ол үүл дээрге будүрүлге шөлүнүң дөрбелчин метр будүрүзүн, станок болгаш механизм будүрүзүн, гектар чер будүрүзүн, комбайн болгаш трактор будүрүзүн долу ажыглаар дээни ол. Ол болза чиг-этти одаар үүлдү, металлды, электроэнергияны камныг, шын чарыгдаар дээни ол. Ол болза күш-ажылды чогаадлакчы ёзу-биле көөрү, ажылчын, колхозчу, инженер болгаш техника будүрүү ажыл шагын долу ажыглаар, продукциязың шыларынга бедик негелделиг болур дээни ол. Ол бүгүнү боттандырарда сагылга-чурум, инициатива, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаары, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдип алыры, башкарылганы сайзыраңгайжыдары эргежок чугула.

Ажылчын болгаш колхозчудан эгелээш министрге чедир—чурттуң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунга партияның бөгүн тургузуп турар сорулгалары ындыг. Ук сорулгаларны күүседири бистің Төрээн чуртувусту улам күштүг болдурар, совет кижилериң амыдыралын ам-даа улам экижидер арганы бээр.

Эргим эштер!

Совет улус коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле быжыг болгаш бүзүрелдиг базым-биле чоруп орар. Бистің ниитилеливис политика талазы-биле быжыг туруштуг болгаш экономика талазы-биле шапкын хөгжүлделиг. Бистің социалистиг тургузуувус, марксизчи-ленинчи идеологиявыс, совет амыдырал хевири, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистің бүгү амыдыралывыс совет кижилерни келир үеге ханы бүзүрелдиг болдуруп, омакшыдып, хей-аът кирип турар.

Марксизм-ленинизмниң тугун бедик тутпушаан, бистің Коммунистиг партиявыс келир үеже орукту бүзүрелдиг изеп чоруп орар. Бодунуң бүгү, улуг-даа, бичин-даа амгы-даа, перспективтиг-даа ажыл-херектерінге партия ажылчы чоннарның калбак массаларының кызыгаар чок деткимчезинге даянып турар. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви бистің күжүвүстүң үндезин дөзү бистің тиилелгелеривистің магадылалы бооп турар.

Партияның улам ыңай быжыгарынга, оон хүрээлениниң дайынчы чоруун беднднерінге партия документилериниң солуушкуну улуг рольду ойнаан, ук солуушкун ам дооступ турар. Бистің партияның генералдыг үндезилекчизи болгаш баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң «Партия болза бистің үениң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү» дээн чалгынныг сөстерин партияның чаа билелиниде бижээн. Ол сөстерни партия кежигүнү бүрүзү кезээде утпайн бодап чоруурун, ленинчи-коммунистиг бедик адын төлептиг эдилеп, ону ажыл-херээ-биле шынзыдып чоруурун күүсээр бис.

Ам делегей айтырыгларының дугайында чамдык үүлдерни чугаалап көрейн, эштер. Бистің даштыкы политикавыстың боттуг айтырыгларына хамааржыр дыка хөй үүлдерни сөөлгү чугаалаарымга, оон иштинде чоокта чаа ГДР-ге чугаамга, айыткан болгай мен, ынчангаш оларны катаптап турарының хөрээ чок.

Ындыг болзажок тускай доктаада чогуур бир айтырыг бар. Ол болза Чоокку Чөөн үүкте байдал боон турар.

Израильдың удуртукчуларының агрессия политиказы, эжелеп алган араб черлериниден оларның шуут үнер хөөн чогу таптыг-ла бир чыл бурунгаар чаа дайын өртүнге чедирген болгай, ук дайынның калбарыышкыны бүгү делегейге тайыңга улуг айыылды тургузуп болур турган ийик.

Ынчан Израильдың ойтур шаптырганы, араб чурттарының өзүп турар чаңгыс эви, оларның чөптүг хөрээн Совет Эвилелиниң, өске-даа социалистиг күрүнелериниң, Азияның болгаш Африканың он-он чурттарының база бүгү делегейниң калбак хөй-ниитизиниң деткээни — ол бүгү үүл Тель-Авивте эжелекчи политикага туралыг кижилерге эки сагындырыг болур ышкаш. КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң үүлдүг деп көргени АКШ биле бистің кады кирген саналывыс дайылдажырын соксадырынга дөгүм болган. Оон соонда ук байдалды политика талазы-биле доп-дораан шиитпирлээриниң сорулгазы хүн айтырыынга тургустунган, ол дугайын Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерінде тодаргай айыткан болгай. Ол сорулганы Женеваның тайыңы конференциязы шиитпирлээр ужурлуг турган.

Ындыг болзажок херек кырында илерээни үүл дээрге, ук конференциянның ажылын дайылдашкан талаларның шериглерин чамдык фронтулардан атказрладып чарар дугайында үүү адам чугаалажыышкыннар солаан. Баштайгы хемчег кылдыр шериглерни чарары ажыктыг херек турган, ынчалза-даа ол чорук Чоокку Чөөн үүк айтырыын шиитпирлээрин канчап-даа солуп шыдаавас турган болгаш кол айтырыг болур ук байдалды канчалза эвил дээрзин шиитпирлеп шыдаваан дээрзин ам бүгүде көрүп турар-дыр.

Израиль эжелекчилер эжелеп алган девискээрлеринде амдаа турбушаан турар болгаш оларны чоорту шиңгээдип ап эгелээн. Ынчаарга израиль чаактың удуртукчулары боттарының даштыкыда мурнукула дузалакчыларының деткимчезинге даянгаш, Женева конференциязынга Чоокку Чөөн үүк айтырыын тайыңы ёзу-биле шиитпирлээриниң ажылын катап эгелээринге шуут тура чок боон, хамык үүве мырыңай тодаргай болзун дээн ышкаш, Израиль 1967 чылда турган кызыгаарларынче дедир атказрлаар ужур турбас деп бүгү делегейге көөзүлдүр-ле медеглеп турарлар.

Араб күрүнелер ындыг байдалга канчап-даа таарышпайн турары чөп. Совет Эвилели, моон мурнунда ышкаш, оларның чөптүг хөрээн бүрүн деткип турар. Сирия, Египет, Ирак-биле, Палестинаның хосталга организациязының удуртулгазы-биле бистің калбак болгаш доктаамал хөгжүп турар найыралдыг кады ажылдажылгавыс эвээш эвес чугула фактор болур, ол чорук аг, рессияның үржуктарын чок кылырына, чөптүг тайыңы чедип алырына ажыктыг байдалды тургузуп турар. Араб удуртукчулар-биле харылзааларывысты бис белии-биле үнелеп турар бис. Амгы байдалдарда ындыг харылзаалар онза херек болгаш чугула. Оны ылаңгыя Сирияның президентизи Хафез Асад-биле бистің беседаларывыс база бадыткаан.

Каттышкан Нациялар Организациязының шиитпирлерин күүседири, Израильдың эжелеп алганы девискээрлерни хостаарын хандырары, Палестинаның араб чопуунуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын, оон бодунуң национал оран-чурттуг болур эргезин хандырары черле эргежок чугула. Бир эвес Чоокку Чөөн үүкке быжыг тайыңы тургустунуп үүлдүг болзувусса, ону моон соңгаар кандыг-даа саат чокка боттандырар херек. Ук айтырыгларны шиитпирээрин соңгаарладыры, үүле израиль эжелекчилерге ажыктыг амгы байдалды хевээр арттырары дээрге кажан-даа чарлып, часты бээринге белен дарылыг доскаар кырынга онурар дээни ол-дур.

Бүгү-ле сонуургалдыг талалар, палестинчилер база, киришкен турар үжурлуг Женеваның тайыңы конференциязының ажылын дүрген болгаш ажыктыы-биле катап эгелээри дээш ССРЭ ынчангаш шиитпирлиг туржуп турар. Чоокку Чөөн үүкке быжыг болгаш чөптүг тайыңы ыяап-ла тургустунган турар үжурлуг. Ол чорук ук районнуң бүгү күрүнелериниң, Израильдың база, айыыл чок турарынга үүлүүл. Ынчангаш ындыг тайыңы тургустунган турар дээрзинге бис бүзүрээр бис, үүле дээрге улустарының күзел-үүткүлү ийиги, үүле дээрге бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруунуң эргежыктары ону ынчаар негеп турар!

Бир эвес Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының дугайында ниитизи-биле чугаалаар болза, ам кол үүл совет улуска, акы-дуңма чурттарның, бистин эвилелчиливистің болгаш өөнүктеривистің улустарынга амыдыралдың база хөгжүлденің ынаныштыг тайыңы байдалдарын хандырарынче, бүгү-ниити тайыңны быжыглаарынче СЭКП-ниң XXIV съездизиниң угланышкынын бис бүзүрелдиг болгаш чайгылыш чок турарывыс болур.

Делегей байдалын кадыкшыдары дээш кызымак болгаш чиик эвес демиселди бүгү деп-шилгелиг болгаш тайыңга ынакшылдыг күштөрниң деткимчези-биле СССРЭ болдунуң социалистиг эвилелчилери-биле кады демиг чорудуп тургаш, көскү үре-түүнелдерни чедип ап турарын бөгүн сеткил ханышкын-биле чугаалап болур бис. Делегейниң ийиги дайынының үезинден бөөр делегей байдалын хораннап келген дыка хөй чиигг айтырыгларны шиитпирлээри чедип алдынган. Тайыңның узун хуусаалыг салым-чолу кезизинде барып оларны шиитпирлээриниен хамааржыр ындыг делегей харылзааларының үндезин айтырыглары ажыл-херекчи чугаалаажыр үүл апарганының чугулазы өөн дорадавас. Социал тургузуу, девискээриниң хемчээли азы чурттакчы чонунуң саны хамаан чокка күрүнелер аразында тайыңы болгай деп эргелиг кады ажылдажылганың чөптүг принциптерин бадыткаарын, күрүнелериниң коллективтиг күжениишкиннери-биле ынаныштыг айыыл чок чорукту хандырарын, чепсегленишкинни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарын, а оон сөөлүнде соксадырын, чепсегленишкинни дүжүрерин ынча деп турарым ол.

Чогум-на ындыг янзылыг айтырыглар ам Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының азы дыка хөй чурттарның найысылаларында эртиң турар күрүнелер аразының үүгула чугаалажыышкыннарының хүн айтырыы болуп турар. Оларны чугаалажып көөрү бистің эгелекчи чоруувус-биле, социализм чурттарының делегей ареназынга кады кылган эгелээшкиннериниби-биле дорт-даа, дорт-эвес-даа холбажын турары кымга-даа чажыт эвес.

Бир эвес делегейде амгы байдалдың чамдык онзагай үүлдерни, а тодаргайлап чугаалаарга, капиталистиг күрүнелериниң бо хүннерде таварышкан байдалын барымдаалап көөр болза, чөптүг болгаш бижыг тайыңы дээш бистің чайгылыш чок демиселивистің ужур-дузгзы улам онза тода болуп турар.

Дыка хөй үүлдер талазыбиле кестүп көрбээн күштүг болгаш чидиг ханы кризистиг болуушкуннар херектің ужуру-биле алырга буржуаз ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга салдар чедирген. Экономиктиг шыңгыы кризис улам калбарып турар дээрзинге капиталистиг делегейниң дыка хөй көскү ажылдакчылары болгаш чазактары безин удурланмайн турар. Акша үнезиниң кедергей кудулааны, акша-саң-хөө сандараашкыны, энергетиканың чидиг кризизи, бүдүрүлгениң кудулаашкыны, ажыл чок чоруктуң өзүп турары — амгы үеде капитализмниң аарының экономиктиг дөмдектери ындыг болуп турар. Бо бүгү чоннуң күш-ажылчы кезектериниң эргеажыктарынга шуут дүүшпейн, аңгы тулчуушкуннарының чаачаа күүүлүг чалгыын хайыктырып турар.

Өске талазында, сөөлгү онон чылдар дургузунда буржуаз демократияның кризизи, капитал тергиделиниң политиктиг машиназының улам дендеп турар иштики сандараашкыны кажан-даа ол хире көскү болбаан. Аңаа идеологтуг болгаш мораль кризизи база немежип турар. Одчаа-даа ажык сүрер, кижиниң салымчолун хамаанчок ажылаар ораатанзыг дүрүм-хоойуларлыг амгы капиталистиг ниитилел кижилерни, ылаңгыя аныяктарны бодундан улам-на хоорулдуруп, депшилгениң негелделеринге харылаар аргашинээ чок болуп турар.

Чайлаш чок болгаш капитализмниң бодунуң бүдүжүнден үнүп турар ол кризистиг болуушкуннарның байдалдарында аңгы-аңгы капиталистиг күрүнелериниң болгаш оларның белүглежиишкиннериниң аразында экономиктиг болгаш политиктиг чөрүлдээлериниң улам ханы чидинленишкини болуп, чепсегленишкинни эндере бүдүрери улам калбарын турар. Ол бүгү делегей харылзааларына дүшкүүрлүг чоруктуң чаа-чаа элементилерин, тайыңга болгаш улустарының айыыл чок чоруунга чаа-чаа боттуг азы потенциалдыг кыжаныышкыннарны тургузуп турар.

Кандыг-даа чидинленишкин үезинде дайын кыжаныышкынына удур чайгылыш чок туржур, чер кырынга тайыңны үнеләәр бүгү кижилерни сорук киирип деткиир ындыг чогуур күүүлүг болгаш аалдарлыг күштүү чер кырында ам бар болуп турарының онза чугулазы ында. Ол күш дээрге бистің үе-чадавыста бүгү-ниити тайыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң кол чөлеңгижи — социалистиг күрүнелер-дир.

Тайыңны болгаш тайыңны кады ажылдажылганы күзеп, чаагай тура-сорукту илередип, реализиниң туружунга туруп турар бүгү кижилер Совет Эвилелиниң талазындан боттуг дузага ылап ынанып болур. Ол айтырыглар талазы-биле өске

УЛУГ ЧААРТЫЛГАЛАР

Бөгүн көдээниң бүгү ажылишчилери көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демдеглеп турар.

Тываның көдээ ажыл-агыйының ишчилериге бо байырлал ийи дакпыр — Совет Тываның 30 чыл юбилейи база ооң-биле капсырлашкан. Ынчангаш бо хүн Тываның көдээ ажыл-агыйының 30 чыл дургузунда хөгжүп келгенин, аңаа болган кайгамчык улуг чаартылгаларны кысказы-биле чугаалаайн. Үжен чыл — ындыг-ла үр эвес хуусаа. Ынчалза-даа республиканың экономика, социал болгаш культура хөгжүлдезинге саниың болгаш шынарның канчаар-даа аажок улуг чаартылгалары ол чылдар дургузунда болдунган.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргениниң мурнунда тыва араттар чартык көшкүн амыдырал-биле чурттап чораан, амыдыраарының кара чаңгыс аргазы мал азыраары турган, чер ажылын шоолуг чоруттапайн келген.

1945 чылдың төнчүзүнде республиканың көдээ ажыл-агыйынга үгле 98 трактор (физиктиг санаашкын-биле) ажылдан турган. Оларның нинти күчүзү 2,1 муң ат күжүнге дең. Дүжүт ажаап алыр техника үгле 20 комбайн. Автопарк 35 машиналыг турган.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда арат ажыл-агыйларны коллективизастаан, кур черлерни шингээдип алган, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг баззазын тургускан. Ам колхозтарда болгаш совхозтарда кол бүдүрүлге чепсек-херекселдериниң улуг фондузу бар апарган. 1973 чылдың төнчүзүнде колхозтарга, совхозтарга 2 400 трактор санаттынып турган, азы 1945 чылдаазындан 24,5 катап хөй. Оларның күчүзү 135,4 муң ат күжү четкен, азы 64,5 катап улгаткан. Ажыл-агыйларда 1000 ажыг комбайн, 2 300 ажыг автомобильдер бар.

Тывага көдээ ажыл-агыйны дүргедээшкиниг хөгжүдериниң кол факторларының бирээзи болза, эртемге үндезилеттинген хемчеглериниң комплексизин амыдыралга боттандырарынга үндезилээн, СЭКП-ниң экономиктиг политиказы болуп турар. Ол хемчеглер болза, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баззазын улам ынай быжыглаарын, үгле көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге эвес, харын-даа механизациянын, химизациянын, мелиорациянын чепсек-херекселдерин бүдүрерин, үнүштерниң дүжүткүр сорттарын база малдарның продуктулуг уксаларын тургузарын дүргедиринге идигин бээр доктаамал экономиктиг байдалдарны тургузарын хандырып турар.

1945 чылда республикага нинти тарылга шөлү 61,4 муң га турган, а 1973 чылда—371,9 муң га четкен, азы 6,1 катап өскен. Ынчаарга тараа культураларның шөлү ол-ла дараалашкаа-биле 58,2 муң болгаш 259 муң га болгаш, азы 4,5 катап көвүдээн. Мал чеми культураларның шөлү 51,7 катап улгаткан. Ооң-биле кады тарааның нинти чыылдазы база өскен. Чижээ, 1945 чылда тарааның нинти чыылдазы 38,2 муң тонна турганындан 1973 чылда 219,8 муң тонна четкен, азы 15,6 катап өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага мал ажылын хөгжүдериниге-даа кедергей улуг базымнар кыллынган. 1944 чылда ажыл-агыйларның бүгү-ле категорияларынга 166,8 муң баш мыйыстыг бода мал турган болза, 1973 чылда 196,4 муң башка четкен. Хой биле өшкүнүң баш саны ол-ла дараалашкаа-биле 609 мүңдан 1184 муң баш четкен.

Малдың баш саны өскениби-ле чергелештир, мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садары база өскен. Бир эвес 1950 чылда республикага эзэрти дириг деңзи-биле 3,5 муң тоннаны белеткээн турган болза, 1973 чылда 29,5 муң тоннаны белеткээн, азы 8,4 катап хөй, сүт ол-ла дараалашкаа-биле 0,1 муң тонна, 26,2 муң тонна. 1973 чылда дүк белеткели санаашкын деңзизи-биле 2705 тонна болган, а 1950 чылда 280 тонна турган.

Эрткен үениң дургузунда малдың уксаазын, чемгерилгезин болгаш ажаалдазын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны кылып чоруткан. Ол чорук малдың продуктулуун бедидиринге идиглиг болган. Ону дараазында саннардан тодаргай көрүп болур. 1953 чылда бир инектен ортумак саалда 457 кг турган болза, 1973 чылда 1714 кг болган, азы 3,8 катап өскен. Бир хойдан кыргып алыр дүк 1,5 кг-дан 2,02 кг чедир көвүдээн.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин дүргедедиринче угланган партияның аграр политиказының шыныын бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде чедишкиннер база катап бадыткап турар.

Колхозтарны болгаш совхозтарны мергежилдиг механизатор кадрлар-биле улам ынай быжыглаары боттанып турар. Амгы үеде ажыл-агый бүрүзүнге дээди болгаш ортумак тускай эртемниг 13 специалист онаажып турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хереглел фондузу чыл бүрүде өзүп турар. Үгле сески беш чыл планының дургузунда безин ол фонд: 1965 чылда 21,6 млн. рубль турганындан 1970 чылда 33,2 млн. рубль чедир өскен. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 51 хуу, а совхозтар ажылчыннарының айда шалыңы — 36,4 хуу улгаткан.

Совет Эвилелиниң улустарының ажы-дүңмалышкы өгбүлезинге Тываның эки турабиле киргениниң 30 чыл ооңга алдар болдуруп чарыштыышаан, республиканың көдээ ажыл-ишчилери агаар-бойдустың таарымча чок байдалдары тураа-даа, чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Дүк садарының чыл планы, эзт болгаш сүт садарының тос айлар планын хуусаа бетинде күүсеткен. Бо чылдың тос айларында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээргe, дүктү 284,3 тоннаны, эзтни — 1014 тоннаны, сүттү — 1063 тоннаны хөйну саткан. Мал ажылының продуктуларын белеткээрiниң планын күүседиринге эң-не хөй салышкынны Бай-Тайга, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнарның малчыннары кирген. Тожу болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүселипкен.

Бо бүгү чедишкиннер болза, муң-муң колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының база көдээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдакчыларының карак кызыл күш-ажылының үре-түңнели-дир. Мал база чер ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш социалистиг чарыштыг мурнуку одуруунда чоруп турар көдээ ажыл-агыйның ындыг ажылдакчыларының безин аттарын мадаа бүрүнү адаары берге.

Хойжулардан «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Ооржак, «Революцияның чалбыжы» совхозта Иван Сафонов олар чарышка шылгаран, 100 хойга онааштыр 134—151 хураганны, хой бүрүзүнден 2,6—4,8 кг дүктү алгылаан. Саанчылардан ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Зинаида Реодько, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Алдын-кыс Моңгуш, «Кызыл тараачын» совхозта Тамара Матина олар мурнуку одуругда чоруп, сес айлар дургузунда 2200 кг-дан өрү 3000 кг чедир сүттү сагган. Ол ышкаш мурнакчылар механизаторларның, комбайнерлерниң ортузунда база-ла хөй.

Көдээ ажыл-агыйда мурнакчыларның чедишкиннери бисти өөрүп турар. Ынчалза-даа Совет Тываның 30 чыл оюнуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнүң байырлалын демдеглевишаан, шинтирлеттинмээн айтыырларже, бар четпестерни чайладырынче база кичээнгей салыр ужурлуг бис.

Бистиң ажылывыста бир кол четпес чүве болза, хемчеглер алдынып турза-даа, чамдык ажыл-агыйлар нинтиниң мал ажылын чемнер-биле хандырарының айтырын ам-даа кошкак шинтирлеп турары болур. Бо талазы-биле Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг сорулгалар салдынып турар. Ол черлерде малдың чем-биле хандыртыңганы чүгле 45—60 хуу болуп турар. Ынчангаш хар чагыже, чедир арткан үеде мал чемин немей белеткээрiниң бүгү-ле болдунар арганларын ажыглап, ажылды улам калбартыры эргежок чугула.

Оон аңгыла, арткан тараалардың ажаалдазын чоокку хүннерде доозарыңче эң-не хөй салышкынны Бай-Тайга, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районнарның малчыннары кирген. Тожу болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде күүселипкен.

Келир чылдың дүжүдүнүң дугайында амдан эгелеп-ле сагыш салыры чугула. Тарааның магадылаттынган дүжүдүн алырынга шинтирлиг үүл — аңгыс аңдарылгазы. Ынчалзажок чамдык колхозтар, совхозтар доктаамал чаагай дүжүттү алырының ол курлавырынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Республикага нинтизи-биле 131,6 муң га аңгысты аңдарар планныг турда, ам 61 муң га ажыг аңгыс аңдартынган. Бо ажылды ылаңгыя Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында четпес чорудуп турар. Соок дүшкүже чедир аңгыс аңдарылгазын доозар дээш боттуг хемчеглерни алза чогуур. Үрезинни уруп белеткээринге онза кичээнгей салыры база-ла чугула.

Амгы үеде малчыннарның мурнунда өң чугула сорулга болза, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын дөрткү квартарда күүседири дээш бүгү хемчеглерни алыры, курлавырларны ажыглаары, нинтиниң малынга чылыг, тодуг кыштаглаашкынны белеткээри болур.

Совет Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының мурнунда салдынып турар сорулгаларны чедишкиннинг күүседир дээрзинге чигзиниг турбас.

Байырлал-биле, эргим ажыл-ишчилер!

А. БАКУЛИН,
республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы.

КҮЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

Байырлал бүрүзүн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш күжениш-кинниг ажылдаары сөвет кижилериниң чаагай чанчылы болгай. Ынчангаш бистиң «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери Совет Тываның 30 чыл оюнуң байырлалынга боттарының күш-ажылчы белээн база сөңнел турарлар. Ажыл-агый тос айлар дургузунда 320 тонна сүттү күрүнеге садар турган, ону 100,1 хуу, 345 тонна эзтти 404 тонна, азы 117 хуу, чылда 50 тонна дүк садарын 54,3 тонна, азы 108,6 хуу кылдыр ажыр күүсеткен.

Ылаңгыя бистиң Эр-Хавак фермазының коллективи (эргелекчизи Матпак Норбу) кызымак ажылдаан. Саанчыларның карак кызыл күш-ажылының ачызында совхоз сүт садар планын күүсеткен. Тус-тус саанчылардан Манды Доорж бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден тос айларда 1307 кг сүттү, Куулар Чылбаш 1237 кг, Доңгак Билиш 1214 кг сүттү саап, байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга тиилекчилер болган. Ферма бо чылын төрүүр 100 инекке онааштыр 77 бызааны менди доруктурган. Саанчылар болгаш кадарчылар боттарының күжүбиле малга бөдүүн чемнерни белеткеп, өдек-кыштаан септеп алган. Ол чедишкиннери дээш Эр-Хавак фермазының ажыл-ишчи коллективи Совет Тываның 30 чыл байырлалының бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңнал ээр-хавакчыларны улам-ла сорук киргген. Чылдың арткан дөрткү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседир, малга чылыг, тодуг кыштаглаашкынны белеткээр дээш ферманың коллективи күжениишкиниг ажылдап турар.

Тоску беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының планыг онаалдаларын күүседиринге бистиң хойжуларывыс улуг үлүг-хуузун киргеннер. Бо чылын совхозка нинтизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 80 ажыг хураганны менди алган. Ол болза, эрткен чылдыындан элээн хөй. Мурнакчыларны алырга мындыг. Өшкү кадарчызы Хертек Сүге-Маадыр 100 өшкүге онааштыр 110 анайны, өшкү бүрүзүнден 1,5 кг дүктү, Салчак Саңдуу 110 анайны, 1,48 кг дүктү, хойжулар Хертек Деспи 102 хураганны, 2,33 кг дүктү, Күжүгет Саңчы-Мидип —107 хураганны, 2,2 кг дүктү, Саңчат Шулуу—105 хураганны, 2,14 кг дүктү ап, чарышка шылгаран үнген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери нинтиниң малынга четчир чемни белеткеп алыры-биле базала шудургу ажылдаан. 1900 тонна сигенни белеткеп, планны бүрүн күүсеткен. Белеткээн силос 910 тонна, будук-бүрү—66 тонна. Мал чемни белеткээри ам-даа үргүлчүлеп турар. Белеткээн сигенни, савацны барык-ла шуптузун кыштагларда, фермаларда чедирген. Моөң мурнунда чылдарда кажан-даа ындыг турбаан.

Ам кышка өдек-кыштаг септелгези кидин түлүк чоруп турар. Септелгеде 42 кижилиг 7 звено бар. Олар 7 чаа хой, кажаазының 6-зын тудуп доосканы, малчыннар чурттаар 5 бажыңны тудуп турар, а ийи бажыңны тудуунче удавас кирер. Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 20-ниң бетинде доозарын шинтирлээн.

Биске күскү хову ажылдарын база чедишкиниг эртирген. Ажаалда шагда-ла доозулган. Ол чугула кампанияга комбайнерлерден Далгижек Ким-оол 427 ганың, Хомушку Дыртык 388 ганың, Александр Ламажан 296 ганың төрааның ажаап, чарышка тиилекчилер болганнар. Келир чылдың дүжүдүнге белеткел—аңгыс аңдарылгазын ам совхозтуң механизаторлары чорудуп турар. 1300 га аңгыс аңдарар пландан 800 га ажыгны аңдарган. Ону удавас доозар бис. Трактористерден Ногай Бугалдыр 147 ганы, Иргит Сарыг-оол 167 ганы аңдарып, улуг-хуузун ажыр күүселип, мурнунда чоруп турарлар.

Тодарадыкчы чылдың тос айларында бистиң ажыл-ишчилериистиң чечиг алган улуг чедишкиннери дээш «Тээли» совхозту база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Көдээ - ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнде кылдынган күүлдерни түңневаишаан, чылды чедишкиниг доозар дээш күжениишкинни кошкатпас ужурлуг бис.

О. КАРА-ДОНГАК,
«Тээли» совхозтуң директору.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» колхозтуң мурнакчы комсомолчу хойжузу Хүлер-оол Коңгаржап. Ол чыл бүрүде төрүүр 100 хойдан 90—100 баш чедир хураганнарны менди камгалап ап келген. Х. Коңгаржап бо чылын көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн база-ла улуг чедишкиннерлиг уткуп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чарыштыг хойжуларда

ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРДҮВҮС

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылда салдынган сорулгаларны чедишкиниг боттандырар, Совет Тываның 30 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Мен хууда хүлээлгеде көрдүнген сорулгаларны күүседир дээш бистиң районда Ленин аттыг колхозтуң хойжузу Бегзи Сатты күш-ажылчы чарышка кыйгырган мен.

Эрткен чылдардагы күш-ажылчы чедишкиннериистиң быжыглавышаан, тодарадыкчы чылда улам бедик көргүзүглер дээш соруктуг ажылдап, ботботтарывыстың канчаар ажылдап турарывысты, нинвистиң түңнелдерни сонуургажып, арга-дуржулгавысты, санал-сүмевисти солуун турар бис.

Нинтиниң малының баш санын улам өстүрер, ооң продуктулуг өстүүн элбедир дээш ажаалда-хайгаралды экижидип турган, күш-ажылчы тиилелгени тодарадыкчы чылда чедип алдым. Тодаргайлап чугаалаарга мындыг: колхоз бо чылын күрүнеге 19 тонна дүк, 595 тонна сүт, 204 тонна эзт садар планныг. Эрткен кыштаглаашкынны эки эрттирип, нинтиниң малын хүр-менди, хорамча чок ажаап өстүргенивистиң түңнелинде, мал продуктуларының бүдүрүлгези болгаш ону күрүнеге садары дыка көвүдээн. Оон ачызында күрүнеге 22 тонна дүк, 597 тонна сүт, 227 тонна эзт дужааттынган болгаш планныг онаалдалар ажыр күүсеттингилээн.

Сиген кезилдези эгелээри билек бүгү күштү олче мөөңнээн. Колхозта мал чеми белеткээр тускай бригада бар. Ол элээн каш чылдар мурнунда тургустунган. Ону бүрүүнү-биле механизастаан. Ынчангаш сиген кезилдези, силос, сенаж ажыл-ишчи коллективи Совет Тываның 30 чыл байырлалының бүдүүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңнал ээр-хавакчыларны улам-ла сорук киргген. Чылдың арткан дөрткү кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседир, малга чылыг, тодуг кыштаглаашкынны белеткээр дээш ферманың коллективи күжениишкиниг ажылдап турар.

Тоску беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының планыг онаалдаларын күүседиринге бистиң хойжуларывыс улуг үлүг-хуузун киргеннер. Бо чылын совхозка нинтизи-биле төрүүр 100 хойга онааштыр 80 ажыг хураганны менди алган. Ол болза, эрткен чылдыындан элээн хөй. Мурнакчыларны алырга мындыг. Өшкү кадарчызы Хертек Сүге-Маадыр 100 өшкүге онааштыр 110 анайны, өшкү бүрүзүнден 1,5 кг дүктү, Салчак Саңдуу 110 анайны, 1,48 кг дүктү, хойжулар Хертек Деспи 102 хураганны, 2,33 кг дүктү, Күжүгет Саңчы-Мидип —107 хураганны, 2,2 кг дүктү, Саңчат Шулуу—105 хураганны, 2,14 кг дүктү ап, чарышка шылгаран үнген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери нинтиниң малынга четчир чемни белеткеп алыры-биле базала шудургу ажылдаан. 1900 тонна сигенни белеткеп, планны бүрүн күүсеткен. Белеткээн силос 910 тонна, будук-бүрү—66 тонна. Мал чемни белеткээри ам-даа үргүлчүлеп турар. Белеткээн сигенни, савацны барык-ла шуптузун кыштагларда, фермаларда чедирген. Моөң мурнунда чылдарда кажан-даа ындыг турбаан.

Ам кышка өдек-кыштаг септелгези кидин түлүк чоруп турар. Септелгеде 42 кижилиг 7 звено бар. Олар 7 чаа хой, кажаазының 6-зын тудуп доосканы, малчыннар чурттаар 5 бажыңны тудуп турар, а ийи бажыңны тудуунче удавас кирер. Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь 20-ниң бетинде доозарын шинтирлээн.

Биске күскү хову ажылдарын база чедишкиниг эртирген. Ажаалда шагда-ла доозулган. Ол чугула кампанияга комбайнерлерден Далгижек Ким-оол 427 ганың, Хомушку Дыртык 388 ганың, Александр Ламажан 296 ганың төрааның ажаап, чарышка тиилекчилер болганнар. Келир чылдың дүжүдүнге белеткел—аңгыс аңдарылгазын ам совхозтуң механизаторлары чорудуп турар. 1300 га аңгыс аңдарар пландан 800 га ажыгны аңдарган. Ону удавас доозар бис. Трактористерден Ногай Бугалдыр 147 ганы, Иргит Сарыг-оол 167 ганы аңдарып, улуг-хуузун ажыр күүселип, мурнунда чоруп турарлар.

Тодарадыкчы чылдың тос айларында бистиң ажыл-ишчилериистиң чечиг алган улуг чедишкиннери дээш «Тээли» совхозту база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Көдээ - ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнде кылдынган күүлдерни түңневаишаан, чылды чедишкиниг доозар дээш күжениишкинни кошкатпас ужурлуг бис.

О. КАРА-ДОНГАК,
«Тээли» совхозтуң директору.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

МАЛ ЧЕМИНИҢ БОЛГАШ ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бо чылдың октябрының 8-те медээ-биле алырга, республикада 87,9 муң тонна сиген, 4,9 муң тонна сенаж белеткеттинген, 142,2 муң тонна силос массазы салдынган болгаш 911 тонна витаминниг сиген далганын бүдүрген, ол болза, дараалаштыр алырга планның 64,7, 28,2, 27,4 болгаш 52,4 хуузу белүп турар деп доктаалда демдеглеп турар. 30,5 муң тонна саваңны белүп сараттаан болгаш тырып боодалдаан.

Сиген белеткээриниң планын Мөңгүн-Тайга болгаш Бай-Тайга районнарының ажыл-агыйлары, «Алдан-Маадыр», «О. Шынаа» база «Шамбалыг» совхозтар күүселкилээн.

Эрткен ийи неделяда мал чеминиң белеткээринге эң-не хөй немелде өзүлдени Чөөн-Хемчик районунуң ажыл-агыйлары болгаш «Тоорэ-Хем» совхоз чедип алган, айыткан черлерге сиген белеткелиниң немелде өзүлдези ол-ла дараалашкаа-биле 15,2 болгаш 9,5 хуу болгулаан. Ынчаарга Чөөн-Хемчик район сиген белеткээриниң планын 95,1 хуу күүсеткен. А «Тоора-Хем» совхоз силос белеткээриниң планын 114,9 хуу күүсеткен болгаш бөдүүн чемнер белеткээрин үргүлчүлеп турар.

Ынчангаш мал чеми белеткээри дээш социалистиг чарышка эрткен ийи неделяның түңнелинде районнардан Чөөн-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Ш. Д. Куулар, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. С. Кара-Сал), ажыл-агыйлардан — «Тоора-Хем» совхоз (директорнуң хүлээлгезин күүселип турар О. Д. Ондар, партком секретары К. Л. Достай-оол, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Н. И. Куликова, ажылчыг комитединиң даргазы А. Б. Нугуурак, ВЛКСМ комитединиң секретары Б. К. Энчейбен) тиилекчи болган деп санаан.

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Кызыл туктарын Чөөн-Хемчик районга 250 рубль акша шаңналы-биле болгаш «Тоора-Хем» совхозка 100 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсырын доктааткан.

Малга чем-не болур бүгү чүүлдерни бүрүнү-биле белеткеп алырынга чедир мал чеминиң белеткелин үргүлчүлээрин, бүгү саваңны белүп алырын хандырарын, мал чеминиң үчүдүн тургузарын, оларны кыштагларже сөөртүрүн организастаарын, чеминиң кадзагалын хандырарын СЭКП райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемниглеринге хүлээткен.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Бо чылдың октябрының 8-те медээ-биле алырга, республикада тараалардың 90,4 хуузун ажаап алган, силос культураларының, картофельдің болгаш ногааларның ажаалдазы доозулган.

Эрткен неделяда агаар-бойдустың таарымча чок байдалдары тураа-даа, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйларынга ажаалда агрегаттары дыка бүдүрүкчүлүг ажылдаан, аңаа октябрының 1-ден 7-ге чедир ол-ла дараалашкаа-биле 6,5 болгаш 4,1 муң гектар тараны ажаап алган, азы бир комбайнның хүнде кылган ажылы 5,3 болгаш 3,5 гектар болган. Ол ышкаш Танды, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиң тараажылары базала эки ажылдаан. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, «Тиилелге», «Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Бай-Тал» совхозтарның тараажылары дүжүт ажаап алыышкының доосканы.

Ооң-биле чергелештир республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ам-даа 18 муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап алыры арткан, ол чорук улуг күжениишкинни, ажаалда агрегаттарының күш-ажылын билдилиг организастаарын, ажаап алыышкынны чоокку хүннерде доозар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый организарының талазындан доктаамал кичээнгей, сагыш салыры негеттинген.

Октябрының баштайгы неделязында дүжүт ажаап алыышкынынга социалистиг чарышка районнардан Каа-Хем район (СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Федоров, райкүүском даргазы К. С. Очур-оол, ВЛКСМ райкомунуң секретары О. Б. Симчан) болгаш ажыл-агыйлардан — Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы (директору В. С. Сапелкин, партком секретары Н. Ф. Стригин, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Г. И. Иванова, ажылчын комитединиң даргазы С. Б. Оюн, ВЛКСМ комитединиң секретары В. И. Илюшенко) тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын Каа-Хем районга 250 рубль акша шаңналы-биле болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязына 100 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсыр деп доктааткан.

СОРУК КИИРГЕН

Совет Тываның 30 чыл оюнуң бүдүүзүнде бистиң «Тиилелге» колхозту болгаш мал чеми белеткээр бригаданы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан. Ол шаңнал колхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа тиилелгелерже сорук киирип, оларның хей-аалын улам көдүрген.

Колхозтуң ажыл-ишчилери ол шаңналга канчаар төлептиг болганыл? Аңаа харыы бээрибиле дөрткү, тодарадыкчы чылда канчаар ажылдаанывыска доктаап, эрткен айларда кылган үүле-херээвисти түңнеп көрейн. Нинтизи-биле ажыл-агыйның мурнунга салдынган планныг онаалдаларны күүседир дээш колхозчу ишчилер багай эвес ажылдаанар. Оларның организастыг болгаш деминг күш-ажылының түңнелинде, нинтиниң малынга мал чеми белеткээрин, тараа ажаалдазын шалыпкын чорудуп, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын чедишкиниг боттандырып шыдаан бис.

Тодаргайлап чугаалаарга мындыг: колхоз бо чылын күрүнеге 19 тонна дүк, 595 тонна сүт, 204 тонна эзт садар планныг. Эрткен кыштаглаашкынны эки эрттирип, нинтиниң малын хүр-менди, хорамча чок ажаап өстүргенивистиң түңнелинде, мал продуктуларының бүдүрүлгези болгаш ону күрүнеге садары дыка көвүдээн. Оон ачызында күрүнеге 22 тонна дүк, 597 тонна сүт, 227 тонна эзт дужааттынган болгаш планныг онаалдалар ажыр күүсеттингилээн.

Сиген кезилдези эгелээри билек бүгү күштү олче мөөңнээн. Колхозта мал чеми белеткээр тускай бригада бар. Ол элээн каш чылдар мурнунда тургустунган. Ону бүрүүнү-биле механизастаан. Ынчангаш сиген кезилдези, силос, сенаж салыышкыны, саваң сараттаашкыны ышкаш ажылдар ол бригадага бүрүн онаажыр. Бригада кышкы үеде малчыннарга сиген сөөртүп чедирерин база чорудуп турар. Бригаданың кежигүннери 2200 тонна сигенни, 5439 тонна силосту, 300 тонна сенажты белеткеп алган. Амгы үеде саваң белүп, сараттаар ажылларны кылын турар.

Колхозтуң шөлдериниге бо чылын багай эвес дүжүт үнген. Ажыл-агыйның тараажылары 5727 гектар черниң тараазын ажаар турган, ону ам бүрүн доосканы. Гектар бүрүзүнден-не 8,5 центнер дүжүт ажаап алдынган. Күрүне шыгжамырынга 1622 тонна тараазы урган. Дүжүт ажаалдазының үезинде механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп турган. Колхозтуң хоочун механизаторлары Николай Морозов, Дойбан Даваа олар үк чарышка тиилекчи болуп, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн, күш-ажылга кызымаан көргүскеннер. Ол ышкаш саанчылар Нина Русских, Надежда Иродова, хойжу Аякай Эртине оларга чоргаарланыр бис. Русских биле Иродова олар эрткен айларда боттарынга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1617-ден 1674 кг чедир сүттү саап алгылаан. Хойжу Эртине чүс хойдан-на 105 хураганны камгалап алган. Ажыл-ишке ыпак, арга-дужулгалыг мурнакчы кижилер колхозта хөй. Шалыпчыларның саны чылдын-на өзүп турар.

Ажыл-ишчи чедишкиннерге доктаавайн, Октябрының социалистиг Үлүг революциязының 57 чыл болур оюн чаа-чаа күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуп алыры—бистиң кол сорулгавыс.

В. РЫЖОВ,
Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң даргазы.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Эртем-билигже орукту ажыдып, амыдыралдың баштайгы базымнарын кылырынга ооредип каан ынак башкыларының дугайын доозукчу бүрүзү сеткил-ханыышкын-биле сактып чоруур.

1953 чылда Дмитрий Анисимович Колесников Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырынга башкылавышаан, ооредилге эргелекчизинге ажылдап эгелээн.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай эртемниг кадрларны Тываның колхоз, совхозтарынга белеткээр ажылга башкывыс Дмитрий Анисимовичниң кирген үлүг-хуузу улут. Ооң өөреткен сургуулдарындан Улуг-Хем райкүүскомнуң даргазы Д. Куулар, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору С. Ч. Седен болгаш оон-даа өске эштер партия, совет органнарының ажылдакчылары, ажыл-агый удуртукчулары апартаннар.

Оон бээр 21 чыл эрткен. Дмитрий Анисимович ам Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң директору, республиканың хоочун башкыларының бирээзи.

Үр чылдарда ажылдап келген башкымга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде изиг байыр чедирип, моон соңгаргы чедишкиннерин, кадыкшылды күзедим.

Д. САРЫКАЙ,
техникумнуң 1956 чылда доозукчузу.

ТӨЛЕПТИГ УТКААН

Бистиң «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары, тараажылары тоску беш чыл планының дөрткү, тодарадыкчы чылында көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн төлептиг чедишкиннер-биле уткаан. Ажыл-агый тараа аймаан 7000 гектарга тараан. Ажаап алдынган черниң гектарындан тараның дүжүдү 17 центнер чедип турар. Ол чаагай дүжүт.

Бо чылын дүжүт ажаап алыышкыны дыка нарын-берге байдалдарга эртип турар. Ынчангаш тараны чидириг чокка ажаап алыр дээш демиселге шак бүрүзү биске үнелиг болуп турар. Аяс үениң шак бүрүзүн халас эрттирбес дээш демисежип келдивис. Ам бисциң совхозтуң шөлдериниде дүжүт ажаап алыышкыны дооступ турар. Өстүрген чаагай дүжүттү чидириг чок ажаап алдывыс. Күрүнеге 2760 тонна тараа садар планныг бис, ону ажыр күүсеттивис.

Бистиң механизаторларывыс күзүн 3,5 муң га аңгысты аңдарып белеткээр ужурлуг. Олар чер аңдарылгазын ажаап алыышкын-биле кады эгелээш, ону ам доосканы.

Дүжүт ажаалдазын чедишкиниг доозар дээш социалистиг чарыш механизаторларының ортузунга калбарган. Ол чарышка комбайнерлер Ленин орденниң эзилекчизи, совхозтуң хоочун механизатору Николай Овчаров, Степан Топоев, Леонид Доронин, Степан Чолдак-оол болгаш өскелер-даа тергиндеп, хүнде үлүг-нормазын 130—200 хуу чедир күүселип, шалыпчы ажылдаанын бөгүн—көдээниң ажыл-ишчилериниң байырлалында демеглээри өөрүнчүг-дүр. Мен бодум базы кызын ажылдадым. Комбайн-биле 500 гектар хире черниң тараазын кестирип, ажаадым.

«Кызыл тараачын» совхозтуң тараажылары көдээ

УЛУГ НАЙЫРАЛДЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Эш И. И. БОДЮЛДУҢ чугаазы

Молдав улус канчаар-даа аажок улуг өөрүшкүүг байырлалды демдеглеп эрттирип турар деп, И. И. Бодюл илеткелин эгелээн. Бистиң ленинчи партиявыстың Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев республикавыстың 50 чылын таварыштыр шаңнатканы Октябрь революциязы орденни тыпсып берди. Бо төөгүлүг болуушкун кижи бүрүзүнге улуг өөрүшкү болган болгаш молдав черниң чонуңуң сеткил-сагыжыпка кезээде артып калыр, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң күчүзүн болгаш алдарын көдүрер чаа-чаа тиилелгелерже сорук киирер.

Молдав улус партияга болгаш чазакка канчаар-даа аажок улуг өөрүп четтиргенин чуректиң ханызындан илергейлеп турар. Бодунуң улуг күзелиниң, идеаларының боттанышкынының үндезини партияның пылгаттынган удуртулгазында деп көрүп турар. Бөгүн, бо байырлыг шакта Молдавияның ажыл-ишчилери бүгү-ле үүлдер талазы-биле Коммунистиг партияны деткип, партияны болгаш ооң дайынчы штабы — ленинчи Төп Комитетти долгандыр улам сырый каттыжып, ооң удуртулгазыбиле коммунизмниң бедиктерине чайгылыш чок бурунгаарлаар деп айыткан турар.

Совет Молдавияның ажылишчилериниң дугайында, республиканың чедишкиннериниң болгаш ооң моон соңгаарги хөгжүлдезиниң дугайында силерниң чылыг сөстерицер дээш силерге өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис, эргим Леонид Ильич, Силериң ханы уткалыг чугааңар, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң биске чоруткан байырлыг чугаазы, республиканы шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы коммунизмниң тиилелгези дээш чаа-чаа чедишкиннерже бистиң чонувусту сорук киирди. Бо документилер республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазынга, Молдавияның бүгү ажылчы чоннарынга программыг айтыышкынар боон артып калыр болгаш массаларының коммунистиг кажизидилгезиниң херээнге бистиң арга-курларывыстың байдыып, ээлчеглиг сорулгаларны чедишкиниг күүседиринче бисти мобилизастаар.

Молдавияның ажылчы чоннарының социалистиг революцияның тиилелгези дээш демиселин, ССР Эвилелин быжыктыр болгаш бистиң Төрээн чуртувусту камгалаар херекке база республиканың коммунизм тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннерин бедин-биле үнелээнин дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге ханызы-биле өөрүп четтиргениниң Молдавияның бүгү ажылчы чоннарының болгаш коммунистериниң, Молдавияның Компартиязының ТК-зының, Молдав ССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары илергейлээн.

Ленинчи тукка, революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга шынчы Молдавияның ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары болгаш интеллигенциязы бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн-шыдалын улам быжыглаар талазы-биле партияның салып турар сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүгү күжүн, талантызын, энергиязын моон соңгаар-даа харам чокка бээрин СЭКП ТК-га, ТК-ның Политбюрозунга, Силерге эргим Леонид Ильич, айыткан турарлар деп, И. И. Бодюл чугаалаан.

Улуг Октябрьның болгаш Совет эрге-чагырганы тургусканының соонда молдав улустуң төөгүзүнге болган улуг болуушкун болза, бөгүн юбилейлерин байырлалдыг байдал-биле демдеглеп турарывыс Молдав Совет Социалистиг Республиканың болгаш Молдавияның Компартиязының тургусканындан бээр 50 чыл болган ою болур. 50 чыл дээрге ындыг-ла улуг эвес хуусаа. Ынчалзажок ол хуусаа социализмниң байдалдарының үезинде коммунистер партиязының удуртулгазы-биле чүс-чүс чылдарның дургузунда үргүлүлеп келген түренги-хожудаңгай чоруундан уштунуп, социал-экономиктиг депшилгениң бедик чадазынче үвер арганы молдав улуска берген.

Россияның составынга бистиң крайывыстың бактаап келгениниң, царизм болгаш капитализмден хосталыр дээш, социалистиг иштилелди тудуп тургузар дээш молдав улустуң Ленининиң тугунуң адаа-биле маадырлыг демиселиниң түңнелинде Молдав ССР болгаш Молдавияның Компартиязы тургустунган.

Молдавияның ажылчы чоннарының революстуг демиселиниң төөгүзүнге, Молдавияга Совет эрге-чагырганың тургустунганының болгаш молдав улусту чаңгыс аай социалистиг күрүнеге катаа каттыштырганының дугайында тодаргаан доктаагаан:

— Совет Молдавия бодунуң 50 чылын канчаар-даа аажок улуг чедишкиннер-биле демдеглеп турар. Чурттуң бүгү масштавынга хамаарыштыр барымдаалаан планныг күш-ажыл хуваалдазының болгаш кооперастаашкының ачызында республиканың экономиказының болгаш социал хөгжүлдезиниң хереглеп байдалдарынга база чонуңуң үе-төөгүдеги чаңчылдарынга таарышкан улус ажыл-агыйының чогумчалыг структуразы тургустунган —деп оратор чугаалаан.

Бүгү эвилелдешкен республикаларның дузаламчы киржилгези-биле Молдавияда күчүлүг энергетика базазы тургустунган, машина болгаш приборлар тудуушкуну, чиик болгаш азын-чем үлетпүрлери чедиишкиниг хөгжүп турар.

1940 чылга деңнээргге консервилер болгаш чигир бүдүрери он-он катап көвүдээн, үпүш үзү болгаш виноград арагазы бүдүрери өскен. Республиканың чиик үлетпүрүнүң продукциязы 1940 чылга турганыга бодаарга 1974 чылда 188 катал көвүдээн. Чүс ажыг хевириңг янзы-бүрү продукциязын делегейниң 54 чурту Молдавиядан ап турары республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң кайгамчык хөгжүлдезин тодаргай херечилел турар. Электрошимчедикчилер, саналга машиналары, тракторлар, насостар болгаш чонуңуң амыдыралынга хереглээр машина-механизмнер, мебель болгаш дыка хой хевириңг аңы-чем продукциязы даштыкыда бедик үнелелди алган.

Молдавияның экономиктиг зоналарында фабрикалары болгаш заводтары чогумчалыг кылдыр таарыштыр тургусканы аграр-үлетпүр болгаш үлетпүр комплекстерин тургусканы республиканың индустрия хөгжүлдезин улам бурунгаарлаткан. Продукция ажылдап кылыр заводтарыңг үштүң ийи кезиин көдээ черлерде тургускан. Ол чорук ажылдап кылыр үлетпүрүң көдээ ажылагый бүдүрүлгези-биле дорт харылзаалыг болдуруп, чоокшулаттырган. Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзааның хөгжүлдезиниң бедик темпилери, аграр-үлетпүрлүг интеграцияның боттанын турары — республиканың иштилел-политиктиг кол күжү болур ажылчын аңгының хүрээлеңин өстүрүп турар. Амгы үеде Молдавияның күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чопуңуң чартыктан хөй кезии ажылчынар, 40 хире хуузу көдээ черлерде ажылдап турар. Ажылчыннарның иштиң, культура-техниктиг болгаш политиктиг билин бедээн, оларның угаан-бодал сонуургалдары улгатканы.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрер дугайында партияның ап чорудуп турар хемчегери, колхозчуларның, ажыл-агыйлар каттыжышкынарының ажылдакчыларының, совхозтарның болгаш совхоз-заводтарының ажылдакчыларының бердинген күш-ажылы республиканы интенсивтиг чер болгаш мал ажылдыг край болдурган.

Республиканың көдээ черлери бо хүннерде мал ажылының үлетпүр хевирлиг комплекстери, ирригация системалары, садтарның болгаш виноградниктерниң делегем плантациялары-биле шыптынган, ында күчүлүг тракторлар болгаш комбайннар, амгы үениң сайыраңгай техниказы ажылдап турар.

Чедип алдынган экономиктиг базаның үндезинге база эртем-техниктиг революцияның хөгжүлдезиниң болгаш чонуңуң чаагай чоруунуң бедээнинин байдалдарында көдээ черлерде бүдүрүлге экономиктиг харылзааларның шынар талазы-биле ханы өскерлиишкиннери боттанын турар. Ажыл-агыйның өргидери хөй адырлыг хевирлерин организастаашкының болгаш эргелеп-башкарылганың чаа хевирлери солуп турар. Ооң кол өзээ специализастаашкының болгаш концентрастаашкының бедик чадазы боон турар. Бо угланышкын болза көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштериниң амгы үедеги хөгжүлдезиниң делгем оруу болур деп Леонид Ильич Брежнев демдеглээн болгай. Молдавияның тараажыларының эгелекчи саналын силериң изин-биле деткээнинерин республиканың көдээ ишчилери болгаш партия-ажыл-агый активи изин-биле үүлдүтүүнүп турар, эргим Леонид Ильич.

Ажыл-агыйының чаа структуразын болгаш бүдүрүлгенин организастаарынга социалистиг чаа хевирлерин хөгжүдер талазы-биле молдав тараажыларының инициативазын болгаш дуржулгазын силериң изин-биле үнелээнинер чонуңуң күш-ажылчы энтузиазмын, кадрларның чогаадыкчы инициативазын улам көдүрүп, чонуңуң негелдезинге херектиг үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге шын угланышкынны берип турар.

Колхозчу тараачыннарның социал хөгжүлдезинге болгаш оларның „күш-ажылчы идеологиязының өзүлдезинге интеграстаттынган экономика улуг салдарны чедирер деп оратор онзалан демдеглээн. Бо хүнгү молдав көдээ ишчи чүгле бодунуң өргежилин белдиткен эвес, иштилел мурнунга, социалистиг күш-ажылдың сагылга-чурумунуң база социалистиг өнчүүнүң мурнунга бодунуң хүлээлгезин көөрүп белдиткен.

Ленинчи национал политиканың шылгараңгай чедишкини молдав улустуң угаан-бодал талазы-биле катаа төрүттүнүшкүнү болур.

Совет Молдавияның экономика, культура болгаш эртеминиң депшилгезиниң бедик темпилери ол дээрге социалистиг нацияларның болгаш биче-буурай улустарының амыдыралга бадыткаттынган акы-дуңма кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажылгазының көскү херечизи болур.

Хосталга болгаш аас-кежиин молдав улус совет улустарының найыралының ачызында чедип алган болгаш ам-даа ооң дузазы-биле чурттап турар дээрзин олар тодазы-биле билип турар деп, И. И. Бодюл ооң ыңай уламчылаан. Чайгылыш чок интернационализм дээш, Советтериң эрге-чагыргазы дээш демиселге, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга үүнүп-биле-даа үнелел четпес улуг дузазы дээш улуг орус улуска ханы ынакшылдың болгаш хүлээн көрүүшкүнүң сагыш-сеткилин молдав улус бүгү улусчу юбилейниң чырыткылыг хүүнде катап-катап илередип турар. Республиканың ажылчы чоннары ыдыктыг болгаш арыг найырал дээш база бергелерин кезээде кады ажып эртип, бистиң тиилелгелеривистиң кежиктерин кады ажылгап турарывыс дээш бүгү-ле акы-дуңмалышкы улустарга ханы өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Эвилелдешкен республика бүрүү-биле дөмей, Молдав ССР-ниң хөгжүлдезинин дуржулгазы үүнү хөргүзүп турарыл дээрге, нацияларның чечектелиишкини болгаш чоокшулажыышкыны нациялар аразының харылзааларынга хамаарыштыр социализмниң дүрүм ёзуагаар болур үүлү болур. Бо ийи чорудулга бот-боттарынга сырый харылзаалыг болгаш бот-боттарындан дорт хамааржып турар. Бүдүрүлгениң социалистиг аргазы оларның экономиктиг базазы болур. Бо иштилешкек чоруктуң магадылалдыг политиктиг күжү марксисчи-ленинчи идеология, СЭКП-ниң национал политиказы, социалистиг демократия, бистиң чаңгыс аай болгаш күчүлүг Төрээн чуртувус — улуг Совет Эвилели болур.

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының 50 чылын байырлап тура, республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары интернационализмниң ыдыктыг тугунга кезээде шынчы болурун, совет улустарының улуг найыралын моон соңгаар-даа быжыглаарын, Молдав ССР-ниң акы-дуңма республикалар-биле политиктиг, экономиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле чаңгыс аай чоруун быжыглаар болгаш сайзырадырын ленинчи төрээн партияга бүзүредип тур.

Совет Молдавия бистиң хөй национал-дыг Төрээн чуртувустуң эрге-ажыктары-биле чурттап чораан, чурттап турар болгаш моон соңгаар-даа чурттаар. Бодувустуң социалистиг Ада-чуртувусту алдаржыдардан өске, бистиң Совет күрүневистиң алдарын болгаш күчүзүн улам бединдерден өске күзел бисте чок болгаш турбас-даа ужурлуг. Бистиң амыдыралывыстың ужур-утказы, Молдавияның Коммунистиг партиязының бүгү ажыл-чорудулгазы, молдав улустуң күш-ажылы болгаш күзел-чүткүлдери олче угланган.

Совет улустуң бүгү-ле революсчу чаартылгалары, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралында чедип алдынган улуг чедишкиннери Ленининиң тургусканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шылгараңгай удуртулгазының ачызында болдунган.

Бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг чедишкиннери, бистиң күрүневистиң даштыкы политиктиг быжыг туруштары, партияның улуг ат-алдары зуушкунга үүнүп-биле-даа үнелел четпес улуг дузазы дээш улуг орус улуска ханы ынакшылдың болгаш хүлээн көрүүшкүнүң сагыш-сеткилин молдав улус бүгү улусчу юбилейниң чырыткылыг хүүнде катап-катап илередип турар. Республиканың ажылчы чоннары ыдыктыг болгаш арыг найырал дээш база бергелерин кезээде кады ажып эртип, бистиң тиилелгелеривистиң кежиктерин кады ажылгап турарывыс дээш бүгү-ле акы-дуңмалышкы улустарга ханы өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Эвилелдешкен республика бүрүү-биле дөмей, Молдав ССР-ниң хөгжүлдезинин дуржулгазы үүнү хөргүзүп турарыл дээрге, нацияларның чечектелиишкини болгаш чоокшулажыышкыны нациялар аразының харылзааларынга хамаарыштыр социализмниң дүрүм ёзуагаар болур үүлү болур. Бо ийи чорудулга бот-боттарынга сырый харылзаалыг болгаш бот-боттарындан дорт хамааржып турар. Бүдүрүлгениң социалистиг аргазы оларның экономиктиг базазы болур. Бо иштилешкек чоруктуң магадылалдыг политиктиг күжү марксисчи-ленинчи идеология, СЭКП-ниң национал политиказы, социалистиг демократия, бистиң чаңгыс аай болгаш күчүлүг Төрээн чуртувус — улуг Совет Эвилели болур.

Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Компартиязының 50 чылын байырлап тура, республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары интернационализмниң ыдыктыг тугунга кезээде шынчы болурун, совет улустарының улуг найыралын моон соңгаар-даа быжыглаарын, Молдав ССР-ниң акы-дуңма республикалар-биле политиктиг, экономиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле чаңгыс аай чоруун быжыглаар болгаш сайзырадырын ленинчи төрээн партияга бүзүредип тур.

Совет Молдавия бистиң хөй национал-дыг Төрээн чуртувустуң эрге-ажыктары-биле чурттап чораан, чурттап турар болгаш моон соңгаар-даа чурттаар. Бодувустуң социалистиг Ада-чуртувусту алдаржыдардан өске, бистиң Совет күрүневистиң алдарын болгаш күчүзүн улам бединдерден өске күзел бисте чок болгаш турбас-даа ужурлуг. Бистиң амыдыралывыстың ужур-утказы, Молдавияның Коммунистиг партиязының бүгү ажыл-чорудулгазы, молдав улустуң күш-ажылы болгаш күзел-чүткүлдери олче угланган.

Совет улустуң бүгү-ле революсчу чаартылгалары, оларның материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралында чедип алдынган улуг чедишкиннери Ленининиң тургусканы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының шылгараңгай удуртулгазының ачызында болдунган.

Бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг чедишкиннери, бистиң күрүневистиң даштыкы политиктиг быжыг туруштары, партияның улуг ат-алдары болгаш күжелиишкиниг ажылчорудулгазы партияның шын, эртемге ханы үндезилээн политиказының, Төп Комитеттиң, Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозуның канчаар-даа аажок улуг организакчы болгаш политиктиг ажылының түңнели болур.

Молдав улус, бистиң чуртувустуң бүгү акы-дуңма улуотары ышкаш, Леонид Ильич силериң шылгараңгай политиктиг болгаш бүгү талалыг организакчы ажыл-чорудулганың ачызында бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң удуртулгазының ат-алдарының көстүп көрбээни-биле бедээнинге ханы сеткил ханып турар, чогаадылгага болгаш ажылга бүзүреллиг чоруктуң, чугула айтырыларны коллективтиг шинтирлээрининг болгаш кадрларның ажыл-херекке харысалгалыг чоруунуң езулуг ленинчи езу-чуруму чуртта тургустунган.

Тайбың болгаш чер, кырынга социал депшилге дээш могаг-шылаг чок демиселиңер база СЭКП ТК-ның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынга революсчу оптимизмни болгаш реализмни киргеняңер дээш, делегей харылзааларынга Совет күрүнешиң ролюн бедиңиле көдүргениңер дээш совет улус силерге кызыгаар чок ынакшылды илередип турар. Тайбыңның болгаш улустарының айыл чок чоруунуң идеалдарын кижи төрелгетел силериң адыңар-биле өөптүг холбап турар.

Молдавияның коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның иштиң болгаш даштыкы политиказын. ТК-ның Политбюрозунуң, коммунизмниң тиилелгези дээш Леонид Ильич силериң принципиалдыг ленинчи шугумдарыңы болгаш могаг-шылаг чок ажыл-чорудулганарны чаңгыс эп-сеткилбиле деткип, үүлдүгүзүүп турар.

Партияның XXIV съездизинин, СЭКП ТК-ның Пленумарының, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунга, Алма-Ата хоорайга байырлыг хуралга, Москваның Бауман округунуң соңгукчулары-биле база маадыр хоорай Новороссийскиге ужуражыышкын үезинде чугааларында чугула айтырыларны удуртулга болдурбушаан, Молдавияның Коммунистиг партиязы бистиң чуртувуска коммунистиг иштилелди тургузарының программазының амыдыралга практиктиг боттанылгазы дээш ажылчы чоннарының күженишкиннерни мобилизастап турар.

Бүгү беш чылдың түңнелдеринге бо беш чылдың чедишкиннери тодарадыкчы ужуруткалыг болуруп айыткан СЭКП ТК-ның Кыйгырыглаарынга сорук кирген көстүп көрбээн күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүн Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының юбилейин чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуур аргалыг болганын онзагай байырлалдың үеринде СЭКП Төп Комитединге, Леонид Ильич силерге айтыкаары өөрүнчүт-дүр.

Совет Молдавияның ажылчын аңгызы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы Улуг Октябрьның ыдыктыг тугун кезээде бедик тудуп, коммунизмни тургузарының улуг херээнге боттарының бүгү күжүн, арга-мергежилдерин болгаш энергиязын бээр дээрзин бөгүн Молдавияның коммунизмче орукка чартык үүс чылда хөгжүлдезинин түңнелин үндүрүп тура, республиканың ажылчы чоннары СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка, Леонид Ильич силерге, бистиң чуртувустуң акы-дуңма бүгү улустарына бүзүредип тур деп И. И Бодюл түңнелинде чугаалаан.

(Эш И. И. Бодюлдуң илеткелин адыш часкаашкыннары хой удаа үзе кирген).

* * *

Молдав ССР-ниң ажыл-ишчилериниң алдарлыг ою-биле холбаштыр оларга делегациялардың удуртукчулары: РСФСР-ден — СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, Москвадан — Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, Украин ССР-ден — СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, Ленинградтан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, Белорус ССР-ден — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Узбек ССР-ден— СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, Казах ССР-ден — республиканың Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбеков, Грузин ССР-ден — Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А .Шеварднадзе, Азербайджан ССР-ден — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, Литва ССР-ден— Литваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. П. Гришкевичус, Латви ССР-ден — Латваның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс, Кыргыс ССР-ден — Киргизияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Т. У. Усубалиев, Таджик ССР-ден — Таджикстаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Р. Расулов, Армян ССР-ден — Армениянның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Е. Кочинян, Туркмен ССР-ден — Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Эстон ССР-ден — Эстониянның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин олар чүректиң ханызындан байыр чедирип чүве чугаалаанар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш БУР-ның чазаанын, бүгү болгар улустуң өмүнээзинден тураскаалдыг байырлал хүүнеринге таварыштыр Дража Вылчева байырлыг хуралдың кирижкилерине, Молдавияның бүгү ажылчы чоннарына изиг байыр чедирген,

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев молдав улустуң чедишкиннерин бедин-биле үнелеп, ол дугайын чүректиң ханызындан чылыг сөстер-биле чугаалааны хуралдың бүгү кирижкилерин оза хайныктырган дээрзин олар демдеглээннер. Эш Л. И. Брежневтиң сөс бүрүзүнде, тоску беш чылдың төнчүзүнде болгаш база коммунистиг тургузуушкунуң ооң соонда-даа үезинде салган сорулгаларда бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү республикаларының, крайларының болгаш областарының бүгү талалыг улам ыңай хөгжүлдезиниң дугайында, чонуңуң чазгай чоруун бедидер, чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында, совет иштилелдиң коммунизм тургузуушкунуңуң оруу-биле хажык чок шапкы хөгжүүрүнүң дугайында партияның могаг-шылаг чок сагыш салыышкыны катап-катап илерел турар.

Совет чурттуң өске-даа бүгү республикалары ышкаш, Совет Молдавияның экономиказының база культуразының оккур көдүрүүшкүү дээрге ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенциязының хей-аттыг күш-ажылының түңнели-дир, ол болза Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң магалыг хайырлалы болгаш чайыныанчак херечизи-дир дээрзин ораторлар демдеглеп турганнар. Чүгле ахы-дуңмалышкы улустарның өг-бүлезинге, чүгле оларның сырый каттыжышкынынга совет республика бүрүзүүнүң шапкын көдүрүүшкүнү, бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң оккур өзүлдези болдунуп болур аргалыг болган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чугааны байырлыг хуралдың кирижкилери канчаар-даа аажок улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээн алган.

Ооң соонда Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Паскарь түңнел сөзүн чугаалаан. Сагыш-сеткилвисти улуг бодалдар долун тур. Байырлалыыска СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кирижи турарына, молдав улуска болгаш республиканың партия организациязына хамаарыштыр чылыг сөстериң чугаалаттыганына, бистиң чедишкиннивистиң бедин-биле үнелетгенинге, Төрээн чуртуң улуг шаңналын биске бергениңерге бистер бүгүде кызыгаар чок, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис, Леонид Ильич деп, ол чугаалаан.

Партияның болгаш чазактың доктаамал кичээнгей, сагыш салып турарына харыы кылдыр республиканың ажылчын аңгызы, тараачын чону, интеллигенциязы социалистиг Ада-чуртту улам ыңай чечектелдиреринге бүгү күжүн бээр, ленинчи партияның шылгаттыгаа удуртулгазы-биле коммунизмниң бүрүн тиилээринче бүгү совет улус-биле кады бурунгаарлаар дээрзин Молдавияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединин, республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден, Молдавияның бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка оратор айыткан.

Ооң соонда байырлыг хуралды хагдынган деп чарлаан. Ооң кирижкилери партийжи гимн «Интернационалды» сорук киришкин-биле ырлап күүсеткен.

СЭКП-ге, ооң ленинчи Төп Комитединге. Совет чурттуң акы-дуңма улустарының улуг найыралынга алдар болдурган өөрээлдер аалга база катаа чаңгыланып турган.

(СЭТА).

«Шынның» конкурузунга

Черде, сугда ырак-ла чок

(РАССКАЗ)

«Як-40» Саян сыныы ажылдыр чиге соңгу чүүле кылыптып орган. Күчүлүг шимчедикчилериң бир дески сыгырып чорууру дыңналыр. Кижилер ол даешка чагыртканы чүве дег, чердээзиниден сыр өске, хууда бодалынга хөме алзывыткан ылым-чылым оргулаан. Каң-оол база-ла, өскелер дег, кудай талыгырынче мындыг дүрген шыныын үнүп келгенинге ижигип чадап олурган. Дужунда төгерик соңгадан карактарын арай бооргда хооруп алгаш-ла, самолёт иштиниң каракка илдигер чүве чок онзагай дерилин магадап, холу-биле суйбагылап каап орган.

Дем чаа конфета үлеп турган алдын баштыг, шуткуп каанзыг чараш кыс ам катап туруп келгеш, ужудукчунуң болгаш ужудуушкунуңуң дугайында каш сөс чугаалааш, ынаар барып, стаканчыктарлыг калбак тавак эккеп, улуска суксун үлеп эгелээн. Каң-оол кыйында Татьяназының хоюнда беш харлыг Эрезинге база газтыг суг ап пактадып, черле ындыг чаңы-биле кадайының арын номчуй аарак ылавылап көрген. Арында кижи эскерер хире дүвүрел сомазы-даа чок, биезги шиг-биле маажым көзүлгеп.

Ам каш-ла минута болгаш улуг аэропортка кээп хонуптарлар. Каң-оол Салчакович кадайы Татьяна Оюновна-биле хоочун өөнүү Петр Васильевичче аалдап чеде бээрин дыңнаып, баш бурунгаар телеграмма ыдыпкан турган.

Төөгүлүг улуг болуушкуннар ийи-чаңгыс кижилериң чуртталгазынга база салдарлыг боор чүве-дир. Ук таныжылга мынчаар эгелээн: ынчан Тыва Совет Эвилелиниң ог-бүлезинге киргениниң чээрбиги чылын байырлап турган. Колхозчу Каң-оолду эки чолаачы дээш Кызылдыва толээге чоруткан. Кижизи удаткан чок бодунуң үезин эштиг бо халдып келген. Оозу Тываның юбилейинге толээ боон келген алдар бүргээн Братск ГЭС-ти тудушканнарның бирээзи чолаачы кижи болган. Арай кыскажак сынныг, аптара дег хөректиг, каттырымзап хөөреп орар, Гагарин дег чазык, чараш кижи болган. Аңга баштай ийи эр аалчылар бажыңына дужуп танышкаш, оларның арызынга чагаа-бижик үүлдөөн.

Чыл артылгаш, Каң-оол эжиниңге тутсуп чеде берген.

«Ан-24»-тен Каң-оол бётон шелче дужүп келген. Аэропорттуң шил болгаш мраморлан туткан улуг бажыңы мыяда бо кылаңайып турган. Тывада дег сүвүр-сүвүр чалымнарлыг, бедик сынныг көзүлбес бол, ногаан эзимниг тайга кажааланган, Тывада ышкаш кушкаштар ырлажып хоюг чылыг хүнээректеп турар оран болган. Каш баскаш-ла, эжин таныр каан. (Телеграмма салыпкан турган). Куспактажытканнар. Каң-оол эжиниң хөрээнде орден лентазын эскере тыртып каан. Петр Васильевич кадайы Зинаида Ивановна-биле Каң-оолду чаасканаан келген дээш оюн-баштак-биле са чемелеп, ам кээрде ыяап-ла кадайы, уруглары-биле кады кээрин негеп, хүндүткелдиң аяк-шайын салып турганнар.

Ырда кирген Ангараны кежилдир Падун кызаазында туткан бедин дөртен каът бажың хире плотинаны көрүп кааш, Каң-оол аңгалап тура дүшкеш, эжиниң чеңиндеи шелгилээн.

— ГЭС бо-ла болгай—деп. Петр Васильевич кайгамчык улуг эртинеже ийи холун чада тудуп сунгаш уламчылаан:— Плотинаның кыры-биле Тайшет — Братск — Ленаның демир-оруу эртип турар, дөо халып бар чытканын көрем...

— Тоолда кирбээн мындыг күчүлүг этти совет кижи бүдүрүп каан! Кижи тиилээр деп чүве бо-дур аа!—деп, Каң-оол магадаанындан чүгле бажын чайып, бир холу-биле эжиниң эктинден куспактаны каапканын безин билбейн барган.— Мында сээң үлүүң база бар! Ховар дээн аас-кежин!

— Бо дээрге эгези-дир, Каң-оол—деп, эжи плотинаның кырынче орук баштап бар чыда чугаалаан.— Бо кылымал лалайны көрем че... Бо эрээнштораан каң чагылар дамчып чоруткан электри күжү-биле ажылдап турар делегейде улуг дээн ак-демир заводуи, ыяп бүдүрүлгезиниң комплекизин шуут-ла цехтериге чедирип көргүзер мен...

Каң-оол мага ханган чаныш келген.

Ийи чолаачы чагаалажып-ла турганнар. Бир чагаа келзеле, адрезин Дивногорскиден болган. Петр Васильевич ам делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-ти тутчуп кирипкен болган. Ооң бөөр хой-ле суг аккан. Ук ГЭС—база туттунган, долу күш-биле коммунизмге ажылдап турар. Өңүүнүң сөөлгү чагаазында Каң-оолдарны чайгы шөлээ өйүнде аалдап кээрин чалаан болган. Ынчангаш Татьяна база күзелдии-биле орун сунуп үнеринге чөпшээрежипкен.

...Агаар лейнериниң хөрек талазы шала доңгай берген, көшке кара булутче өрүмнелдир шыныын бадыыткан. Хенертен чырыткылаш кылынгала, черде ужу-кыдыы көзүлбес улуг хоорай көстү хонуп келген.

— Че, Красноярск бо-ла болгай. Чедип келдивис—деп, Каң-оол Татьяназының шырайынче база катаа көргеш, Эрезин холга ап, ооң соңгаже ээктирип чоруй, ада-ана хайым кудумчуларже, бедик тудуглаже көргеп.

Самолёт хонупкан.

Каң-оол бир холунга оглун четкеп, бирээзинге чемоданын туткаш, вокзал бажыңынче углапкан. Татьяна улуг самолёттар кайгаар дээш, кезек аңгадап тура дүшкүлээш, арай хожудан калган. Угулзалыг, чавыскылак демир херим өттүр утканнар көстүп турганнар.

Холунда боондак чечек туткан Зинаида Ивановна магаболуп биеэгизиндеи арай долу апарган бедик ээжектиг идиктери-биле чоок-чоок баскылап, арны хүнээректей берген бо чүтүрүп орган. Петр Васильевич холунда база Эрес хире оол четкен, холун көдүре каап, кадайының чыпшыр соонда хөрээ мурнай берген кел чыткан. Каң-оол доктаавыс кылынгаш, чемоданын сала тыртып кааш, хая көрүп, кижим бо-дур дээн ышкаш, Татьяназын бир холу-биле аяар хүрээлеп эккеп, мурнунга турганнар.

...Петр Васильевич бодунуң «Жигулизинге» аалчыларын олурткаш, хоорай төвүнде Тайбың проспектизин эрттир халдып орда, Зинаида Ивановна сагындырган:

— Шуут-ла Дивногорскиже. Амдыызында аалчыларны бажыңга чедирбээже кайыы боор. Хоорайның солун черлерин көрүп четтигиптер бис. Бис база чаа шөлээлеп эгелээн болдур бис ийи. Чалгаарачыг эвес болур... Бо-дур — Енисейниң көвүрүү-биле кежип ор бис. Артыы талада чаа стадион...

— Ийет, Енисейнис бо-дур. Силерниң-биле Улуг-Хем дээр але? Чаңгыс хемниң суун ижип чурттап турар-дыр бис көрем — деп, Петр Васильевич сеткилинден чоргаарал-биле чугаалаан.

Дивногорскиниң турар черин шынап-ла адынга үүлдеш кижи магап хаамас чараш оран болган. Дагның кырындан ада-эзеңге кирип улуг тудуглар шорааннар-биле ада-ана-штыр дээр-шаар бедий берилээн. Мрамор-биле мичин каан эрихте чалыы хоорай, сугда чунуп, дыраныы орган чараш кыс дег, болдунуң кайгамчык маадыр кижилери, хайыккан ажыл-ижи-биле хемниң кылацынга улам чараш көрүнчүктелип турар.

Хөй каът бажыңнарның бирээзинге кээп доктааганнар. Кырган-ава Андреевна, та кажан уткуп, манзан кижи, бо өрү-куду харанган турган. Ол Каң-оолду таныыр болгаш хоочун өөнүк езу-биле менди солчуп, уткуп алган.

Чупуп, чииктендир кеттинап алгаш, хөөрежи бергеннер. Татьяна, Зинаида, кырганава Андреевна үжелээн бир өрээлче кирген, адазы олчаан борбак ак-ак, долбанныг кызыл чаактыг ооллар Эрести аажок сонуургаан, ойнаарактар чыып тудускан, бир өрээлче дойлуп киргеннер.

К. ЧАМЫЯН.

(Уланчылыг).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Д